

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Karel Jan

Jungmannův překlad Ztraceného ráje

Jungmann's translation of Paradise Lost

Praha, 2013

Vedoucí práce: Mgr. TMarka Tobrmanová, Ph.D.

Pod kováří

Rád bych na tomto místě pod kovářím p edevřím Mgr. Ĺarce Tobrmanové, Ph.D. za její trp livost, vst řcnost a je-t jednou trp livost p i vedení této práce. Dále d kuji své rodině a p řátel ěm za pomoc a podporu, bez které bych tuto práci nenapsal.

estné prohlá-ení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že práce nebyla vyutilita v rámci jiného vysokoškolského studia ani k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 26. srpna 2013

í í í í í í í í í í ..

Karel Jan

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá překladem Ztraceného ráje, který v letech 1800 až 1804 vydal Josef Jungmann. Východiskem je důkladné prozkoumání kulturní situace, ve které překlad vznikl, včetně toho, zda se do něj překlad zašel nebo z něj vybořil. Práce se dále zabývá Jungmannovým vztahem k překladu, představí jeho překladatelský program a pokusí se nastínit důvody, které českého jazykovědce vedly právě k přeložení Miltonova eposu. Také pojmenuje cíle, kterých Jungmann překladem chtěl dosáhnout, a zda se mu to podařilo. Práce dále popisuje recepci překladu v české literatuře a jeho význam pro pozdější literární vývoj. Hlavní část této diplomové práce se zaměřuje na detailní porovnání originálu a překladu a pomocí překladatelské analýzy zjistí, jakými metodami Jungmann překládal Ztracený ráj prozodické, stylistické a především lexikální stránce. Také prozkoumá domněnky jungmannovských badatelů, že Jungmann Ztracený ráj překládal nepřímou, přes jiné jazyky.

Klíčová slova: Josef Jungmann, John Milton, české národní obrození, nepřímý překlad, neologismus, terminologie, verše

Abstract

This thesis examines Josef Jungmann's translation of Milton's Paradise Lost. Josef Jungmann was one of the leading figures of the Czech National Revival and translated Milton's poem between the years 1800 and 1804. The thesis thoroughly describes the Czech cultural situation at the beginning of the 19th century, covers Jungmann's theoretical model of translation and presents Jungmann's motives for translation of Milton's epic poem. The paper also describes the aims Jungmann had with his translation and whether he has achieved them. Also described is the reception Jungmann's translation received after it was published and its significance for the Czech literature. Primarily, this thesis focuses on detailed translation analysis of how Jungmann's translation compares prosodically, lexically and stylistically to the original. It also explores assumptions of some scholars who claimed that Jungmann's translation was indirect.

Key words: Josef Jungmann, John Milton, Czech National Revival, indirect translation, neologism, terminology, verse

OBSAH

1	Úvod	7
2	Národní obrození	8
	2.1 Přípravné období	8
	2.2 Vrcholné období	9
	2.2.1 Překlady z druhé ruky	11
3	John Milton	13
4	Josef Jungmann	15
	4.1 Jungmann v překladatelský program	17
	4.2 Důvod překlady Ztraceného ráje	18
	4.3 Překlad Ztraceného ráje	20
5	Překladatelská analýza	21
	5.1 Prozodie	21
	5.1.1 Přesahy	26
	5.1.2 Inverzní slovosled	32
	5.2 Nepřímý překlad	34
	5.2.1 Znalost angličtiny	34
	5.2.2 Přesahy	37
	5.2.3 Ruský překlad	40
	5.2.4 Využití cizích překlad	41
	5.2.5 Poznámání a obsahy	44
	5.3 Lexikální rozbor	45
	5.3.1 Slova latinského a českého původu	48
	5.3.2 Mytologie	50
	5.3.3 Termíny	51
	5.4 Styl	55

6	Vliv Jungmannova p ekladu	67
7	Záv r	69
8	Bibliografie	72
8.1	Primární zdroje	72
8.2	Sekundární zdroje	72
8.3	Internetové zdroje	74

1 Úvod

Jungmann v překlad Ztraceného ráje je pokládán za jeden z nejdůležitějších překladů v české literatuře a za překladatelský poloine, který stál u zrodu moderního českého jazyka a literatury. Cílem této diplomové práce je Jungmannův překlad představit a podrobit ho důkladné analýze. Tato práce nejprve důkladně popíše literární i obecně kulturní situaci Národního obrození, za kterého překlad vznikl, a pokusí se určit, zda zapadá do daného paradigmatu, nebo ho nějak překračuje. Poté se bude krátce věnovat osobnosti Josefa Jungmanna, jako jednomu z předních představitelů obrození, a představení jeho teoretické názory na literaturu a překládání. Také v krátkosti představení Johna Milтона a jeho dílo.

Nejobsáhlejší část práce a její teoretická spoívá v praktické části. Překladatelskou analýzou bude Jungmannův překlad srovnán s Miltonovým originálem a to na všech rovinách. Budeme zkoumat, jak si Jungmann popínal na prozodické, stylistické a lexikální rovině, zda se držel svých teoretických názorů o překladu a jak je v praxi uplatňoval. V analýze shrneme dostupné poznatky o Jungmannově prozodii, podíváme se, jak postupoval při překladu blankversu do ektiny, jaké problémy při tom řešil a jakým způsobem. Také bude ukázáno, co Jungmannovo řešení znamenalo pro budoucnost českého verše a literatury obecně. Především se však zaměříme na analýzu lexikální, která je pro překlad Miltonova nejednoznačného, sémanticky nabitého a kontroverzního básnického díla o 12 knihách nejdůležitější. Zároveň nejvíce odráží Jungmannův novátorský a tvůrčí potenciál. Pokusíme se zjistit, jestli se jednotlivá hlediska Jungmannova překladatelského postupu vzájemně doplňují a směřují ke společnému cíli. Práce také popíše recepci překladu v české literatuře a jeho význam pro pozdější literární vývoj. Též prozkoumá domněnky jungmannovských badatelů, že Jungmann Ztracený ráj překládal nepřesně, přes jiné jazyky.

Cílem bude Jungmannův překlad zhodnotit z dnešního hlediska a posoudit jeho životaschopnost v současnosti, více než 200 let po jeho vzniku.

2 Národní obrození

Obrozenecká epocha českého překladatelství není jednotná. V průběhu více než padesáti let se úkoly literatury realizují různě a s tím se mění i překladatelské metody. Proto bývá toto období členěno do několika etap:

1. přípravné období (1775–1805) – Dobrovského doba
2. vrcholné období (1805–1830) – Jungmannova doba
3. druhá třetina 19. století – Máchova doba, romantismus

2.1 Přípravné období

Poblohorská situace způsobila, že se vydávání českých knih omezuje téměř výhradně na knihy určené lidovým vrstvám. V této době produkce tvoří knihy náboženského obsahu. Na konci osmnáctého století byl český autor, který chce výsledky své umělecké nebo vědecké práce prezentovat veřejnosti, pro svůj text nenašel publikum. Překlad se oproti tomu mohl opírat o autorovo jméno, mezi vzdělanými lidmi i známé, které zaručuje kvalitu díla.

Tento stav se promítá i do teoretických úvah o překladatelství. Zatímco němeští romantičtí filosofové debatují o možnosti i nemožnosti překladu, v českých se otázkou překladu zabývá pouze s ohledem na vývojový stav jazyka. Jde o to, zda je čeština schopna vyjádřit totéž jako jazyky se staletou literární tradicí. Českou kritiku zajímá především užitnost překladu pro vývoj české literatury. Zpočátku překladové literatury obrození dominují překlady z němčiny. Hlavní důvod je nasnadě. Byl to jazyk, který obrozenci ovládají stejně dobře jako češtinu, a kdy i lépe. Druhým důvodem je, že německé úpravy klasik vyhovují vkusu tehdejšího publika. Propojení obou kultur je zřejmé. Proto se také němčina stává jazykovým mostem k literárním dílům jiných světových literatur včetně anglické, jejíž podíl není v raných fázích obrozeneckého překladu vysoký.

Teorie a kritika překladu jako celá teorie literatury zůstávají záležitostmi gramatiků. V popředí zájmu jsou jazykové otázky. Jiří Petrmann (1783, s. 36) klade na překladatele tyto požadavky: *š P i p ekládání v jiný jazyk má se dobrý pozor dáti na dvě. 1) Na vlastnost obou jazyk, což ten míní, jehožto tlumočnické chce, a též jak by tyto náležitě přeložil, smysl trefil,*

a dob e téfl esky toho vyslovil. 2) A protoř slov se tak t ze drřleti nebudeř, kdyř jenom smysl trefřř, dob e esky vyslovřř; tak povinnost p ekladatele dostate n naplnřř.ř Tedy základní teoretické teze známé uř z humanismu.

Podle Felixe Vodř ky (1948, s. 30-42) má literatura p řpravného období dva hlavní úkoly:

1) vytvo řit spole enský základ pro eskou kulturu řli získat pro ni dostate ný okruh řtená

2) vytvo řit jazykové prost edky pro um leckou literaturu

Tyto cíle mají dopad také na charakter p eklad . Pro produkci prvnřích dekád obrozenř je p řzna ně sociální rozvrstvenř, které ovliv ůje vřb r a zp sob p ekladu. Ten je ur en bu nejpo etn řř vrstv , m – an m a lidem na venkov , a potom musí po řtat s omezenřmi literárními zku –enostmi a slab řř jazykovou vybavenostř publika, nebo se zam ůje na ůzkou vrstvu vzd lané inteligence, a m řle si tak dovolit náro n řř p ekladatelská e–enř. Práci obrozeneckřch p ekladatel ř nicmén ř podstatn ř omezuje stav jazyka. Literatu e, která nepro řla obdobřm klasicismu a preromantismu, chyb ř lexikální prost edky literárního stylu. P ři spole enské vazb e–tiny p edev řřm na lidové vrstvy je jazyk stylisticky roz–ř ován p edev řřm sm řem dol ř a vulgarismy řsto p ekladatel ř nahrazujř jině citové afekty e ři. Práv ř ekonávánřm t řhto obtřřř p eklad pomářř roz–ř ovat vřrazové mořřnosti e–tiny.

2.2 Vrcholné období

Rozdřl mezi p řpravnřm obdobřm a Jungmannovou dobou je ve funkci p ekladu. Zatřmco p ekladatelé konce osmnáctého stoletř mají p edev řřm populariza ní cíle, na za řtku stoletř následujřřho řřř p evládajř tv ř ř ř zám ry. Macura (1995, s. 74): *Pro obrozeneský p eklad jungmannovského období je p řzna ný p esun hodnoty p vodnosti do oblasti eské jazykové kreativity, jinřmi slovy z oblasti autorské do oblasti p ekladatelské.ř* Snahou není ůit řtená e esky, ale vytvá řet nové vřrazové prost edky jazyka. P eklady odborné literatury nemajř za ůkol pouze informovat, ale zárove ř zavád řř eskou terminologii. Zm na funkce p ekladu s sebou nese ř zm nu ve vřb ru text . T řřř ř um lecké literatury se p esouvá z knřřlek lidového řtenř k náro n řřm řřř. Otokar Fischer (1929, s. 281) období charakterizuje takto: *řDoba Jungmannova byla také v p ekladatelstvř buditelská; p evládá nad–enř, co se v–echno ř v domácřm jazyce, dotud zanedbávaném, dá vyjád řit; radost, řle m řleme mít svého Miliona, svého Břrgera, svého Chateaubrianda.ř*

Vstup p ekladu do um lecké oblasti, který se ve vysp lých literaturách realizoval jifl za klasicismu, probíhá v echách afl v této fázi obrození. Charakteristické pro obrozenecký p eklad je, fle nemá pln estetickou funkci, p evafluji v n m vlastenecká hlediska. Ji í Levý (1996, s. 76) k tomu íká: *š Sluflebnost p ekladatelství my–lence národního obrození se projevuje tím, fle p eklad nechce být autonomním um leckým dílem, ale v prvé ad chce vytvá et prost edky k rozvoji eské literatury.*õ Práv pod ízením estetického hlediska hledisku národnímu se p ekladatelství eského národního obrození li–í od stavu v jiných evropských literaturách. Bylo ufl e eno, fle na po átku obrození jsou nej ast j–í p eklady z n m iny. Mezi významnými p eklady, t mi, které formují eský styl a ver–, jich je ale málo. Programové vyhýbání se n m in je motivováno snahou vymanit se z jejího jazykového vlivu. Literatura se kv li vlasteneckým cíl m a my–lence v–eslovanského bratrství orientuje p edev–ím na slovanské literatury. Zde p ekladatelé hledají inspiraci pro jazykové novotvary, kterými obohacují literární jazyk, a p ispívají k tvo ení terminologie domácí.

Podle Felixe Vodi ky (1948, s. 37) existují v echách v první polovin 19. století dva paralelní vývojové procesy: *š Normální vývoj literatury probíhající p iblífn v souladu s atmosférou evropské literatury (tj. od osvícenského klasicismu p es preromantismus k romantismu), sou asn v–ak i vývoj uskute ující obrození v eské literatu e, tj. úsilí o realizaci literatury vy–ího slohu.*õ To sledujeme také u p eklad . Obrození adaptují cizí díla ideov í formáln . Hlavní zásadou klasicist je p ekládat tak, jak by autor originálu psal, kdyby fiil v echách. Tyto snahy jsou je–t posilovány pot ebou p iblíflit text v nejvy–í mofné mí e tená i a vedou p ekladatele k lokalizacím. V p ekladu Elegie na hrobkách veských od Thomase Graye tak Jungmann p ípomíná eskou revolu ní minulost. P ená–í h bitov do eského prost edí a nahrazuje Milтона, Cromwella a Hampdena Rokycanou, fiiflkou a v dcem stavovského povstání Jind ichem Matyá–em Thurnem:

Some mute inglorious Milton here may rest, *tu mnohý leflí n mý Rokycana,*

Some Cromwell guilty of his country's blood. *a fiifka krví eskou nevinný.*

Tato tendence ale není platná vřdly a auto i nejsou v jejím uplat ování konzistentní. V prvním vydání svého p ekladu nap íklad Jungmann p ejmenovává Břrdovu Lenoru na Lenku, ve druhém se vrací k Leno e.

Porovnáme-li eský p ekladatelský vývoj se situací v cizích literaturách, musíme teorii Jungmannova období ozna it za klasicistickou. Jsou tu v–ak rozdíly. Dobrovský prosazoval volný p eklad, v Jungmannov p ekladatelské teorii i praxi nacházíme vliv romantismu na

klasicistickém základu. Jungmann (1846, s. 27) uznává platnost obou stanovisek a nakonec se přiklání k předkladu volnému: *šP ekladatel v rny od svobodného rozdílem jest, jako tane ník s volnýma od druha se spoutanýma nohama.* Prostředky, s nimiž pracují e-tí obrozenci, nejsou odlišné od metod evropských klasicistů, jsou ale uplatňovány v jiné kulturní situaci a s jinými záměry. Proto vedou k opačným výsledkům. Jungmann neochuzuje literární slovník, nezavrhne lidová a méně známá slova, naopak jazyk obohacuje. Přijímá e-tinu ve stavu, kdy si situace fládá doplnění nedostatečného lexika, a nikoliv omezení propracovaného slovníku jako v jazycích s dlouhou literární tradicí. Západoevropští klasicisté si z jazyka vybírali básnické výrazy, Jungmann je teprve a s nimi i celý básnický jazyk tvoří a této potřebě své předklady podléhá.

2.2.1 Předklady z druhé ruky

Rysem, který se u nás v této době projevuje výrazněji než v sousedních literaturách, je předkládání z druhé ruky, tedy nepřímý předklad z cizího předkladu, nikoli z originálu. Takový předklad není klasicisty považován za méně hodnotný a obrozenci se netají, že se k němu uchylují. Přiznání, že tak činil i Jungmann, nacházíme v jeho dopise Markovi (1881, s. 518): *šP i tom chci pomali ku předkládati Dona Quijota, zatím podle Floriana, nemaje pan lského, asem podle originálu to předjdu.* Jungmann má na mysli francouzský předklad, který pořídil Jean-Pierre Claris de Florian.

Metoda předkládání z druhé ruky není jednotná. Předkládá se buď podle cizí verze a poté dojde ke kontrole podle originálu (jak píše Jungmann o Donu Quijotovi, jehož předklad nedokončil), nebo podle originálu, s tím, že předklady jsou uflívány jako pomůcka pro obtížná místa. Závislost na cizím předkladu se projevuje v místech, která jsou v předložce složitá, a k jejichž interpretaci konzultuje předkladatel cizí předklad.

Nejast jím zprostředkujícím jazykem je polština. Příkladověk, aby se předkládalo přes ně, formuluje ufl Puchmajer (1881, s. 195) v předmluvce k Chrámu gnídkému. Varuje zde také před přílišným předkládáním z francouzštiny, angličtiny a zvláště němčiny: *šNárod polský, jazykem s námi sbratřený, m že se nám státi studnicí nevyvafitelnouí Dvojí z toho nám uflitek vplyne; předn : předkládajíce n co z cizozemštiny do našeho jazyka eského, uspoíme sob , budeme-li míti též předlofení polská po ruce, polovici práce své; a za druhé: budeme se lepším slovanským vyjadřováním se zpřesňovat, a tak nebude se potěbíeho obávati, že tou nemotornou pomocí e-tinou v-ěcko se pokazí a zmate.*

Peklady polských překladů a adaptací jsou považovány za překlady polské literatury. To je důsledkem klasicistické teorie o překladu, která považuje překladatele za dílem původního autora a stává se rovnoprávným členem překladatelovy národní literatury. Macura (1995 s. 61) k tomu říká: *„Jazyková podoba textu byla považována za skutečnost natolik rozhodující, že také dostatečně opravovala u skutečných překladů a adaptací k označení autorství české obmyšlením překladatele.“* Překlad z původního jazyka není Puchmajer nejjednodušším možným způsobem s fonetickým překladem. Přebírá vše, co lze hláskově přeložit, v poezii především rýmová slova. Ta, která nemají v češtině protějšek, uvádí jako neologismy. Jungmannovo (1846, s. 27) *„šim podobně jím sobě dva jazykové, tím snazší překládání z jednoho ve druhý.“* To platí plně. Překládáním přes polštinu vytváří Puchmajer kulturní precedens i vzor, jehož se drží dál, v etnografii Josefa Jungmanna. Prvním, kdo metodu překladu z druhé ruky zpochybňuje, je až na konci obrození Jakub Malý (1852, s. 16): *„Když pak často jím i to rozdíl iní, bereme-li ku překládání to neb ono vydání textu, ješto jsou nestejně správnosti, jakýž teprve rozdíl jest v tom, překládáme-li z jazyka původního anebo zase z cizího překladu!“*

Podle Levého (1996, s. 244 a 245) lze překlad z druhé ruky poznat podle těchto rysů:

- a) *odporuje-li překladatelské pojetí v-emu, na němž jsme v původním i překladatelském díle českého autora zvyklí a co mohlo za daných historických podmínek u nás vzniknout*
- b) *shoduje-li se nápadně s překladatelskými manýry nebo lingvistickými zvláštnostmi kulturní oblasti, která mohla sloužit jako prostředí*
- c) *objevují-li se neporozumění, která mohla vzniknout jen překladem přes jiný jazyk*

Jungmann nepříznivě, že by Ztracený ráj překládal nepřímo. V úvodu k prvnímu vydání svého překladu se zmíní o italském překladu, dvou francouzských, tehdejších (v próze od Bodmera v Zürichu 1749, v hexametru od Zachariae, Altona 1760 a od Bürde v jambu, Berlin 1793), překladu ruském a polském (do polského jazyka od Jacka Przybylskiego v rýmích, v Krakově 1791). Jungmann tedy o těchto překladech v díle. Zda je při překládání pouštěl, se pokusíme ukázat v analýze jeho překladu. Pokud Jungmann překládal přes cizí překlady nebo přinejmenším s jejich pomocí, mělo by se to na bodech, které Levý uvádí, projevit. Zajímavý je v této souvislosti fakt, že Jungmann zmínku o polském překladu v pozdějších vydáních Ztraceného ráje vynechává.

3 John Milton

John Milton, významný anglický barokní básník, učenec a vysoký státní úředník za Anglické republiky, se narodil 9. prosince 1608 v Cheapside v Londýně. Stejně jako Jungmannovi byla Miltonovi určení kariéra duchovního, stejně jako z Jungmanna se z něj nikdy nestal. V letech 1625 až 1632 studoval umění na Christ's College v Cambridgi. Po ukončení studia se věnoval samostudiu starověké a moderní teologie, historie, politiky, literatury a vědy, aby se připravil na svoji básnickou dráhu. Když v roce 1667 vychází *Ztracený ráj*, jeho flivotní dílo, je Miltonovi téměř 60 let a je už 15 let slepý. Milton svou báseň podle dostupných informací diktoval mezi lety 1658 a 1664, ale John Leonard (2000, s. 7) soudí, že části textu jsou výrazně starší. Koeny básně pravděpodobně sahají až do Miltonova mládí, už v devatenácti letech Milton ve něj plánoval napsat velkou báseň na válečné téma. John Milton umírá 8. listopadu 1674. Tehle roku vychází druhé, upravené, vydání *Ztraceného ráje*, ve kterém Milton po vzoru Vergiliovy *Aeneidy* mění počet zpěvů z deseti na dvanáct.

Miltonův vliv v Evropě osmnáctého století se dá srovnat snad jen s Byronovým o století později. Zatímco po svém vydání v roce 1667 zůstal na kontinentu *Ztracený ráj* téměř nepovíman, po Miltonově smrti stoupá popularita básně strmě vzhůru a po sto letech už je *Ztracený ráj* v Anglii ceněn stejně jako Shakespearovo dílo. William Hayley (1796) ho ve své biografii nazývá *šnejv t-ím anglickým autorem*. Pochvalně se o něm vyjádřili Newton, Hume i přední francouzští umělci a myslitelé Voltaire, Racine nebo Chateaubriand.

Ztracený ráj byl v roce 1728 přeložen do holandštiny, o rok později do italštiny a francouzštiny, v roce 1780 do ruštiny, 1790 do polštiny. Největšího ohlasu v Evropě se *Ztracenému ráji* dostalo v Německu. První překlad od Ernsta Gottlieba von Berga zde vyšel už v roce 1682, ale významnější z hlediska literární historie je o padesát let mladší Bodmerův překlad. Johann Jakob Bodmer byl německý písař-švýcarský spisovatel a jeho prvnímu překladu *Ztraceného ráje* se v německé literatuře přezdívá *švýcarský překlad*. O deset let později ho následoval upravený špěklad německý a o dalších dvanáct let později potom špěklad poetický. V roce 1760 vydává svůj překlad Justus Friedrich Wilhelm Zachariae a v roce 1793 básník Samuel Gottlieb Bürde. *Ztracený ráj* a s ním i Milton tak pronikají do povědomí širokého obecnstva, jeho jméno se stává synonymem pro nové směry v poezii a Goethe v roce 1799 v dopise Schillerovi píše, že *Ztracený ráj* je uměleckým dílem ojedinělé a nepomíjející ceny.

Co do prestiže výchozího textu si tedy Jungmann nemohl vybrat lépe. O to obtížnějí byl jeho překladatelský úkol. Ani e-tina zlatého Veleslavínského v ku nem la natolik bohatou slovní zásobu, aby se mohla srovnávat s Miltonovou angličtinou, natož e-tina za átku 19. století. Jungmann byl nucen jazykový materiál pro svůj překlad ze zna né ásti teprve vytvá et a po ínal si p í tom s pozoruhodnou prozíravostí. Krom lexikálních problém s nedostate n vyvinutou slovní zásobou je také třeba zmínit absenci básnického díla obdobného rozsahu. Jungmann se nem l kde inspirovat. Jeho překlad byl první velkou, rytmickým ver-em psanou básní eské literatury.

4 Josef Jungmann

Josef Jungmann se narodil 16. srpence 1773 v Hudlicích u Berouna. Na pání matky se m l stát kn zem, proto v letech 1784 a 1788 nav- t voval n mecké gymnasium v Beroun , odkud p e-el na piaristické gymnázium do Prahy. Studoval filozofii na pražské univerzit (1792-1795) a v letech 1795 - 1799 také práva, která nedokon il. V této dob p sobil jako soukromý u itel. Od r. 1799 vyu oval na gymnáziu v Litom ících. Bez nároku na odm nu tu vyu oval nepovinnou e-tinu, od roku 1806 i v biskupském seminá i. V íjnu roku 1815 ode-el do Prahy na Starom stské gymnázium, kde p sobil nejprve jako profesor humanitních p edm t , od roku 1834 a 1 do odchodu do d chodu v roce 1845 jako jeho editel. eský jazyk Jungmann vyu oval také na filozofické fakult . Jungmannovi se dostalo mnoha oficiálních poct. V roce 1834 se stal lenem Královské eské u ené spole nosti, pozd ji i víde ské akademie, v roce 1840 byl zvolen rektorem pražské university, za vydání Slovníku mu v roce 1839 císa Ferdinand jako prvnímu e chovi ud lil Leopold v ád. Josef Jungmann zem el 14. listopadu 1847 v Praze. P eklad Ztraceného ráje byl spole n se Slovníkem Jungmannovým flivotním dílem ó jeho zhotovení mu trvalo p t let a nakonec vy-el a 1 po dal-ích -esti letech.

Jungmann bývá oce ován jako jazykový teoretik, lexikograf a p ekladatel, nikoli jako autor. Vodi ka (1960, s. 241): *šJungmann nebyl natolik tv r í um leckou osobností, aby byl schopn svou p vodní básnickou tvorbou zasáhnout n jak podstatn do vývoje eské literatury. Byl p edev-ím filologem, a i kdyfl m l básnické cít ní, mohl je na podkladu svého talentu lépe nefl p vodní tvorbou vyjad ovat tlumo ením existujících básnických hodnot.õ* Na jeho básnický p ínos eské literatu e se v-ak zapomíná neprávem. Podle Josefa Hrabáka (1947, s. 70) je to proto, fle na n j literární historie dlouho pohlífela jako na romantika nikoli klasicistu. Je p ítom zajímavé, fle i kdyfl byl Jungmann p esunut do -katulky klasicismu, stejn na n j nebylo nahlífeno klasicistickýmá o ima. D vodem bylo, fle Jungmann p ed tvorbou p vodních básnických text up ednost oval p ekladání. Klasicisté ale vnímali básnickou tvorbu jinak nefl romantici. Nekladli d raz na p vodnost tématu, a nehodnotili tedy p eklad jako ni flí formu tvorby nefl p vodní literární text. Základním prvkem jejich estetiky byl princip nápodoby ó hranice mezi p vodním dílem a p ekladem se asto zcela stírala. Hrabák (1947, s. 70) íká: *šByla to sice poezie psaná rozumem, stojící v ostrém kontrastu k romantickému my-lení, poezie na hony vzdálená té dne-ní, ale to, fle není pro nás dnes*

aktuální, neznamená, že nebyla ve své době ceněna. Chceme-li Jungmanna správně pochopit, je třeba jeho tvorbu vnímat ve správném kontextu.

Parafrázování cizích námětů ale není totéž co překládání. Ani to podle Hrabáka (1947, s. 70) nesvědčí o Jungmannově malém básnickém nadání. *„U Jungmanna formální problematika byla totiž zúžena na nejmenší pole: šlo mu v básnické inosti jen a jen o řešení problémů jazykových.“* Hrabák hodnotí Jungmannovu tematickou neprovednost kladně, protože právě díky ní se mohl plně soustředit na jazykové problémy, které ho zajímaly nejvíce. Jungmann si překládáním oproti psaní provedných textů literární práci neusnadňoval, spíše naopak. Protože se rozhodl pracovat s texty jiných spisovatelů, musel řešit i jazykové problémy, kterým by se jako provedný autor mohl vyhnout. Neprovednost hodnotí Hrabák (1947, s. 71) kladně i z hlediska žen: *„Právě ona přisouvala i v očích vnímatelů pozornost na výraz, který signalizoval zkratku, že dominantou díla je jeho stránka jazyková.“* Kvalitu mohl soudobý žen posoudit sám porovnáním s dostupnými německými překlady. Znalost němčiny byla v letech na začátku devatenáctého století velmi dobrá.

Překladačská situace Jungmannova období je z dnešního pohledu nestandardní. Pro většinu potenciálních žen národně překladačské literatury bylo snazší opatřit si text v němčině. Jungmann v význam spoívá právě v tom, že stanul v čele úsilí o emancipaci němčiny a že tomuto úsilí dal program, který se sám snažil naplnit. Jeho Slovník německo-německý (1834 a 1839) měl nabídnout německému spisovateli nebo překladači veškeré bohatství slovní zásoby, a měl tak mu umožnit psát mateřským jazykem nejnárodnější díla. Téměř cíli sloužily i jeho překlady, z nichž je překlad Ztraceného ráje nejrozsáhlejší a nejvýznamnější.

Ztracený ráj je Jungmannovo první velké dílo a zároveň se jedná o první velkou německy psanou báseň ve verších. Jungmann v předmluvce druhému vydání z roku 1843 uvádí, že dílo napsal mezi lety 1800 a 1804. Překlad nakonec v nákladu 450 výtisků vychází až v roce 1811. S překladem začíná v 27 letech, v době kdy působí jako profesor na gymnáziu v Litoměřicích. V té době je literárně neznámý, jedinou jeho vydanou tvorbou je několik veršů okrajového významu v Puchmajerových sbírkách. V prvním sebrání najdeme tyto ádkový epigram šO Zdoborce, ve kterém svazku z roku 1798 potom tyto i další. Jungmann tyto verše psané za studentských let považoval pouze za cvičení ve slohu a ani je nezahrnul do svých sebraných spisů.

4.1 Jungmann v p ekladatel'ský program

Jungmann (1846, s. 22-24) p isuzuje p eklad m významnou roli p i vytvá ení novodobého eského jazyka. Uvádí je mezi zdroji obohacování slovní zásoby.

1. drahé památky literatury staré ó š*T chto památek pilné ítání jest nejjist j-í prost edek k nabytí známosti eského jazyka.*õ

2. mluva národní ó š*Av-ak nemá-li se v-eko z rubu v líc obrátiti, a písemní jazyk zohyzditi, dlufno s povahou uflívati mluvy obecné.*õ

3. tení nov j-ích spisovatel ó š*Jediná to cesta mnohých na-ich literát . Cesta pohodlná, krátká i p íjemná, jen tu chybu mající, fle na ní tená v-eky vady a poklesky nového spisovatelstva za vonné kv ty a za drahé kameny sbírá.*õ

4. ná e í jihoslovanská ó š*Hluboké to studnice, v kterých ale neopatrný snadno utone. Tu dlufno obrátiti se k p irozenosti jazyka eského, a tvo iti slova k danému pon tí bu skládáním dvou jiných, nebo, cofljemu více sv d í, odvozením jich pomocí p ed- a zásuvek.*õ

5. doslovné p ekládání z cizích jazyk ó š *inili to ímané z eckého, N mci z francouzského, anglického aj., iní Rusové a Poláci ze západoevropských e í; av-ak iníme i my zvlá-t z n meckého, a snad p íli-, tak, fle n kdy z ista n mecky eskými slovy pí-eme. Aby se dokonce nep ekládalo, toho fládati nelze, jelikofl, jak nyní literatury evropské stojí, bez p eklad fládná z nich obejiti se nem fle. Je-t nám p íli-brzo hled ti k oslav a chloub , hle me zatím více ku pot eb a uflítku.*õ

Tento vztah k p ekladatelství iní z Jungmanna jednoho ze zakladatel moderní eské p ekladatel'ské tradice. Jungmann se svými p eklady snafl splnit pofladavky, které si sám vyty il. Jejich prost ednictvím chce p isp t k rozvinutí spisovatel'ských dovedností a v praxi ov it schopnosti eského jazyka. Jeho p eklady suplují p vodní eská díla, kterých je nedostatek, a p ipravují p du pro p vodní náro nou literární tvorbu. Jifl svým rázem, svou tendencí k autonomnímu básnickému jazyku mají vytvá et p edstavu vy-ího slohu, básnických forem, které by byly schopny nést buditelské my-lenky. Jungmann p ekládá klasicistní básníky ó Johna Drydena, Alexandera Popea, preromantiky ó Thomase Graye nebo ást Shakespeareova Hamleta. Tu lze ozna it za významov p esnou a zajímav metricky e-enou ó blankvers p evádí desetislabi ným trochejem. Jungmannovo hledání, jak se vypo ádat s formou originálu i p evodem my-lenkového obsahu, najdeme i v p ekladu Psaní

Eloisy Abelardovi od Alexandera Popea, kde klasicistní hrdinská dvojverší anglického originálu Jungmann převádí jeho slovy šv t ináctislofném, Polák m zamilovaném veršio. P eklad Miltonova Ztraceného ráje se v-ak mezi Jungmannovými p eklady vymyká rozsahem i významem.

4.2 D vody p ekladu Ztraceného ráje

Pro se Josef Jungmann, osvícenec a racionalista, rozhodl p ekládat práv Miltonovu báse plnou náboffenské tematiky? Názory se r zní a p ekladatel sám odpov nenabízí. V p edmluv ke svému p ekladu íká (1958, s. 13): *š O výbornosti básn , o kteréfl ob-írn jifl v ne jedné e i psáno, lze poml eti; toucímu sama se pochválí.õ*

Zatímco o 100 let d íve obdrffel Alexander Pope za sv j p eklad Iliady revolu ních 200 Guinejí za výtisk (v roce 2013 ekvivalent 26 500 liber) a zajistil se do konce flivota, e-tí p ekladatelé pracovali v devatenáctém století i na nejnáro n j-ích p ekladech tém zdarma. Jungmann pí-e Markovi (1881, s. 521) o nákladech, které z p eváfné ásti hradil sám: *š P. Bergner 200 zl. a p. Karafiát tolikéfl mi p j ili bez ourok , já pak ostatní (asi 600 zl.) jsem p idal;õ P ekládání v echách v první polovin 19. století není výnosnou inností, a proto m fleme jako motivaci k p eklad m vy adit snahu zbohatnout.*

V Zápiscích Jungmann pí-e (1907, s. 32), fle jeho zám rem bylo cvi it si p i p ekládání styl a p ipravovat se k velkému p vodnímu dílu: *š P eklady moje a mali kosti z doby té sem tam tí-t né m ly býti cvi ením slohu k v t-ímu p vodnímu dílu p ipravujícím, ale zmnoffené práce ú adní v Praze, p íbývající v k a jiné okolnosti zp sobily, fle jsem vyjma Historii literatury a Slovesnost na jednom díle, toti fl Slovníku p estati musil.õ* Tento retrospektivní pohled je v-ak t eba brát s rezervou. P ipomínáme, fle p eklad Jungmannovi trval p t let. T flko brát váfln , fle by to bral jako as strávený tréninkem.

Václav Zelený (1881, s. 43) míní, fle Jungmanna ke Ztracenému ráji *š Dovedla mofnost osv d iti ohebnost a bohatství e-tiny i svou ver-ovnickou obratnost p i p evodu prosté a vzne-ené e i Miltonovy a lyrických krás díla.õ* Soudí tedy, fle Jungmanna na Ztraceném ráji zaujala p edev-ím jazyková stránka p ekladu. To je ov-em v rozporu s tím, co Jungmann (1958, s.13) íká v záv ru p edmluvy: *š P eji ostatn , aby jako fl velebný duch Milton v mn po tyry léta mnohé dny ublafloval, tak on v tomto eském od ní mým milým vlastenc m k uslazení n které chvíle poslouflil.õ* Jungmann v vztah k Miltonov básni byl tedy i po obsahové stránce pozitivní.

Jungmann si také byl v domě vlivu Ztraceného ráje na západoevropské tená e. Jako jeho hlavní zdroj pro překlad Ztraceného ráje to uvádí Jaroslav Vlček (1951, s. 287). Vlček má pravdu, že literatura potřebovala impuls v podobě překladu národního díla, ale není to odpověď na otázku proč právě Ztracený ráj.

Emanuel Chalupný (1911, s. 13) zdůrazňuje Jungmannovy individuální zdroje a soudí, že Jungmann, který neměl literární zkušenosti, se do překladu pustil v první řadě z osobních, nevědomých pohnutek: *šNalézal v básni Miltonov tóny, které budily v jeho vlastním srdci ozvěny: tóny idylického poklidu rajského, hudbu sfér nebeských, harmonickou barvitost přírody pozemské a ideální lásku manfelskou ó v-e, po něm až dotud marně byl toužil a co i te jenom chvílemi sám zařval.š* Je pravda, že Jungmann opakovaně psal (Zelený 1881, s. 393; Jungmann 1881, s. 516), že Miltonova poezie a obzvláště potom jeho obraz ráje mu byly a zstanou potěšením a blahem a Miltonovu chválu manfelsství v Ztraceném ráji si připomíná ještě na sklonku života (Jungmann 1907, s. 51), ale nebyl to jediný zdroj.

Felix Vodňák (1960, s. 242) se domnívá, že Jungmann chtěl překladem národního díla ukázat kvalitu češtiny a zároveň překlad vnímal jako impuls pro budoucnost české literatury: *šJungmann spatřoval v Miltonov eposu dílo, jehož překlad bude schopn vzbuzovat touhu po obdobných dílech české národní literatury.š* V tomto smyslu se Jungmann vyjadřuje ve Slovesnosti (1846, s.29): *šT i stupni projíti povinna literatura na-e: poznání jazyka, známost v cí a cvičnost ducha, p vodnost prací. K prvnímu pomoci jí mohou staré vzory, k druhému tení a překládání cizích výborných spis v, ke t etí as a výte né hlavy asem se rodící.š* Ke stejnému stupni Jungmann nedospěl, ale druhý se mu, jak si ukážeme, splnit podařilo.

Spojením všech zdrojů, které uvádí Zelený, Vlček, Chalupný a Vodňák dostáváme obrázek blízký pravdě. Jungmannova rozhodnutí překládat Ztracený ráj přivedla kombinace uvedených motivací o jednak ráz díla, který byl blízký jeho vlastním pocitům, jednak literární kvality díla, které pro něj činily text zajímavým. Ztracený ráj jej lákal svou velkolepostí a nesnadností k tomu, aby se pokusil vystihnout kvality originálu v pokud možno stejně kvalitním českém překladu, a zároveň mu nabízel příležitost se cvičit a zdokonalovat v psaní veršů. Pro český literární vývoj byl nejdůležitější pokus přinést do české literatury národní a exkluzivní dílo. Jungmann o nepřístupnosti svého textu pro širší veřejnost v díle a obával se jeho přijetí (1881, s. 521): *šNení pro mnohé veřejnost, a již pro to samé nebude moci mítí velký odchod.š* Překladem Ztraceného ráje Jungmann založil novou éru v české poezii, snahu o vytvoření národní literatury pro literární národní publikum. Již tím se stal Jungmann v překladě přelomovým. Odvážným výběrem textu předešel svou dobu o roky, ne-li o dekády.

4.3 Příklad Ztraceného ráje

Jungmann v příklad Ztraceného ráje je nejvýznamnějším příkladem druhé etapy obrození. Romantický příkladatel by ponechal v příkladu původní názvy v cizím nebo graficky podobné slovní; tak postupovali již katolictví příkladatelé Bible a tak si u nás koncem devatenáctého století pokračovali dekadenti. Brusi i osmnáctého století podobně nejméně až do doslovným příkladem. Jungmann se ale v místech, kde česká slovní zásoba nestačila, rozhodl přivést do češtiny slova stará nebo lidová, slova z jiných slovanských jazyků anebo sám vytvořit nové odvozeniny ze známých kořenů. To se ovšem dělalo na úkor srozumitelnosti a konzervativní kritici také z tohoto důvodu Jungmanna napadali. Ten negativní reakce zaznamenal a před námitkami Juraje Palkoviče, odpůrce Jungmannových jazykových postupů a zastávce veleslavínské češtiny, se brání (1881, s. 526): *š Vystavuje mi, fle náramně po cizích a neznámých slovích lapámí Nemám-li ufvřvati v-í zálohy jazyka zvlá-ť ve v t-ích básních, tu nevím, co pojde z literatury na-í.õ*

Jungmann takové reakce očekával, a proto své postupy preventivně hájí už v krátké předmluvě (1958, s. 13). *š Ale,õ sly-ím n koho, š Pro tolik neznámých slov?õ Neznámých? Kdo se dobrých knih, zvlá-ť Písma svatého útáním pilně zaná-í, tomu málo neznámých bude. š Ale jsou tu i slova jinoslovanská!õ*

Odpověď k této poznámce shrnuje Jungmannovo smýšlení. Předpokládá, že se v jeho příkladu vyskytne šedno nebo dvě slova z jiných slovanských jazyků, a když, jak bude ukázáno, jejich podobnost značně podhodnocuje; *š V-ecka pak na konci vysv tlena. Ostatní, bude-li co temného Slovník (1805) vyjasní.õ* A předpokládá, že: *š Necht j, milý vlasten e, aby vzne-ená báse v-edním jazykem zneuct na byla; rad ji Slovan jsa lep-í sloven-tin p ivykej a s rozumnými toho, aby chom i my echové v-eobecné spisovné e i slovanské vst íc pomalu vcházeli, fládej.õ* Tato slova propagující literární v-eslovanství napsal Jungmann 20. září 1810. Není ale pochyb o tom, že byl zde formulovanou myšlenkou veden od počátku práce.

5 P ekladatelská analýza

5.1 Prozodie

Ztracený ráj je psán blankversem, nerýmovaným p tistopým jambickým ver-em. D íve neff s ním srovnáme ver-, kterým jej Jungmann v p ekladu nahradil, n kolik slov o tom, jak Milton blankvers pouffívá. Blankvers má svoji p edepsanou formu, a m fle proto p sobit mechanicky, ale Milton se abstraktním schématem nenechává spoutat, a aby se vyhnul jednotvárnosti, ve velké mí e jej diferencuje. Obratn zachází s p ízvuky, po tem slabik, pauzami, tak aby jejich variací dosáhl souladu mezi obsahem a formou. Cejp (1958, s. 410) má pro n j slova nejvy-í chvály. *š Hudebnost jeho blankversu není dosud p ekonána a nejen odborníci, nýbrfl i básníci studovali jeho metrické um ní.õ* V originále jsou ver-e o deseti afl dvanácti slabikách, ver-e, v nichfl místo pravidelných p ti p ízvuk jsou p ízvuky ty i nebo jen t i, ver-e, kde vedle jamb najdeme trocheje, spondeje i anapesty. Soum rným st ídáním metrických prvk dosahuje Milton v t-í plynulosti a hudebnosti své básn . asto uffívá enjambement. Prvních -est ver- dokonale ilustruje rytmickou skladbu básn . Symbol 2 zna í silný p ízvuk, symbol 1 slabý p ízvuk a 0 nep ízvu nou slabiku.

1. Of Man's first disobedience, and the fruit

0 2 /1 0/0 2/0 0 0 /0 2/

2. Of that forbidden tree, whose mortal taste

0 1 /0 2/ 0 1/ 0 2/0 2/

3. Brought death into the World, and all our woe

1 2 /0 0/0 2 /0 1/ 0 2

4. With loss of Eden, till one greater Man

0 1 /0 2/0 0 /0 2/0 2/

5. Restore us, and regain the blissful seat,

0 2 /0 0 /0 2 /0 2/ 0 2/

6. Sing, Heavenly Muse, í

2 2 / 0 0 2/

První, třetí a pátý verš mají vrcholy ve třetí a páté stopě, druhý a čtvrtý verš ve druhé a čtvrté stopě. Tyto dva typy se u Milтона volně střídají. Kromě znění intenzity přízvuku a dvojího typu blankversu vyvolává Milton ještě další rys, které zaručí rozmanitost verše: inverzi (první verš, druhá stopa), stopu bez přízvuku (třetí verš, druhá stopa), anapest (čtvrtý verš, druhá stopa), třetí nepřizvukovaná slabika ve stopě (první verš, čtvrtá stopa), fleuské zakonění verše prodlužující počet slabik z deseti na jedenáct, někdy na dvanáct. Dále výtečně vyvolává eufonických prostředků dosažení rytmické rozmanitosti, takže melodická linie jeho verše je bohatá. Mezislovní předložky se u něj často nekryje s hranicí stopy, čímž vzniká dojem plynulosti. Ten je ještě posilován přísehy, takže konce veršů nejsou ostře odděleny.

Dva rozdíly mezi originálem a Jungmannovým překladem jsou patrné na první pohled. První se týká rozměru *Ztracený ráj* je psán nerýmovaným čistopým jambem, tedy vzestupným veršem, kdežto Jungmann v překladu použil trocheje a přiděl slabiku. Vznikl jedenáctislabý verš s fleuským zakoněním. Takový verš s metricky různou poslední slabikou dával Jungmannovi velké možnosti pro navození vzestupné rytmické linie. Stačilo co nejvíce zakonovat verše plnovýznamovým jednoslabičným slovem, tak jako v prvním verši: *Neposlušnost první lovkyně, i plod*. Podle Hrabáka tak Jungmann také činil a dával se mu napodobovat vzestupnost, ve třetím závěru jsme ale takových veršů napočítali pouze 22 procent, ostatní končí sestupně.

Proti vzestupnému Miltonovu blankversu se schématem U / U / U / U / U /

tedy Jungmann zvolil sestupné metrum typu U / U / U / U / U /

Druhý aspekt, ve kterém se Jungmann liší od předlohy, je metrická osnova. Milton nezachovává přesně stejný počet slabik ve verši ani rozložení slovních přízvuků, Jungmann je v obou ohledech přesně stejný a obojí v souladu s dobovými požadavky na sylabotónický verš přesně zachovává. Hrabák (1959, s. 185) obě odchylky hodnotí pozitivně: *š Tím, že Jungmann nahradil jamb v originále trochejem, ukázal, že je dobrý znalec e-tiny, nebo si správně uvědomil, že v e-tině z hlediska funkčního uplatnění trocheje odpovídá anglickému jambu. Nešlo mu o integrální napodobení formy, nýbrž o nalezení jejího funkčního ekvivalentu.* Němnou metrickou osnovou zachovává Jungmann ze stejného důvodu, ze kterého nahradil jamb trochejem. Chtěl najít domácí funkční ekvivalent.

Veršovou vzestupnost Jungmann podle svých vlastních slov (1958, s. 13) řeší fleuským zakoněním: *š Chtěl jsem co možná Milтона samého rytmem i mluvy do stojnosti vytvořit, užil jsem jeho vlastního verše, toliko s trochaickým počátkem.* To nám dnes ovšem nic zásadního

ne říká, protože podle dobové teorie verše se jamb od trocheje lišil jen svým začátkem. *ŠProstomluví nejblíže jsou metra, v kterých trochaický chod panuje, a tedy i jamby, protože ty jsou trochaei s předávkou.* Jungmann (1846, s. 12) tedy viděl, že uflívá trochej, předkládá rozměr originálu. Za slabiku, kterou předává, považuje slabiku první, nikoli klauzuli. V tom spočívá tvrdé rozhodnutí. Mohl totiž sáhnout k jambu, který uflívali puchmajerovci ó k ad trochej s anakruzí. Jungmann si ale uvědomoval, že takový verš by byl pouze napodobením jambu a nemohl vytvořit iluzi vzestupného rytmu. Básnický jazyk nebyl natolik vyspělý, aby se mohl pokusit o stopový jamb, který ostatně není pro eřtinu předírožený ani dnes, a Jungmann se nezměje, že by o tom uvažoval. Zvolil kompromisní řešení.

Puchmajerovci usilovali o to, aby se hranice stopy kryly s hranicemi slov, což vedlo k monotónnosti. Jungmann nepřijímá pasivně jejich formu, ale pokouší se monotónnost narušit kladením syntaktických pauz do středu stopy.

Neposlušnost první lovka, i plod. (I,1)

Z hlediska stopovosti lze verš rozložit na trochejskou dipodii (neposlušnost), trochejskou stopu (první) a druhou trochejskou dipodii (lovka, i). Práv druhá dipodie je pro Jungmannovo pojetí stopy nejvýznačnější, protože obsahuje syntaktickou pauzu, která se nachází po druhé trochejské době. Navíc zdůrazňuje novou úlohu předložky i v poměru slovozacím. Jungmann spojuje trojslabé slovo s jednoslabickým jinak než puchmajerovci, ti kladli syntaktický předložku na konec verše nebo stopy, nikoli doprostřed. Jungmann sice zachovává druhou hranici stopy, ale po syntaktické stránce ji rozbíjí. Pauza uvnitř stopy je v tomto případě na konci. Syntaktické členění zde stojí v rozporu s členěním metrickým a vzniká tak to, co Josef Hrabák nazývá šstopovým enjambementem. Toto drobení stopy, které vzniká kladením syntaktické pauzy do jejího středu, je pro Jungmann viditelný příklad typický. Z vývojového hlediska se jedná o důležitý krok. V době, kdy se puchmajerovci vyhranili před stopovým, jednotvárným veršem, Jungmann mechanizaci zastavuje.

Pro rytmický charakter Jungmannova verše jsou dle Hrabáka (1959, s. 190) charakteristické tyto dva prvky:

1. Nejnápadnější z celého verše je mezislovním předložkou vyznačená devátá slabika. Po stránce frázování je tak verš asymetrický. Milton v verši naproti tomu směřuje k symetrickému tvaru. Nejvíce mezislovních předložek se nachází mezi pátou a šestou slabikou. Zatímco Milton tedy směřuje k pravidelnému tvaru 5 + 5 slabik, u Jungmanna je to 8 + 3.

S tím v-ak nelze souhlasit. Hrabák má pravdu, fle Jungmann, pokud jde o d lení na polover-e, p edlohu nenapodobuje. Jeho ver- skute n nesm uje k pravidelnému rozd lení jako Milton v. Zvlá-tností Jungmannova ver-e totiž je, fle v poloze syntaktického p ed lu uvnit ver-e fládná pravidelnost není. V prvních 300 ver-ích t etího zp vu je distribuce následující: po druhé slabice ó 9, po t etí slabice ó 25, po tvrté slabice ó 30, po páté slabice ó 38, po -esté slabice ó 26, po sedmé slabice ó 20, po osmé slabice ó 24, po deváté slabice ó 30, po desáté slabice ó 3, po jedenácté slabice ó 5. S výjimkou po áte ní a dvou posledních je tedy rovnom rná.

2. Konec ver-e bývá u Jungmanna asto vypořtován jednoslabi ným slovem. Díky tomu Jungmann dosahuje dojmu vzestupnosti, ale zároveň tak izoluje sousední ver-e. P i tení totiž musíme na konci ver-e kon ícího akcentovaným jednoslabi ným slovem ud lat malou pauzu, abychom odd lili jeho p ízvu nou klauzuli od první slabiky následujícího ver-e, která nese metrický p ízvuk.

I to je pravda pouze v omezené mí e. Ve t etím zp vu, který jsme propo ítali, takto kon í pouze 22 procent ver- , tedy kařdý pátý. Je pravda, fle Jungmann na konec ver-e staví i slova nep ízvu ná, která tak dostávají metrický p ízvuk a jsou pointovaná:

I, 10: z sm sice lid u il zvolený; i t

hora t -í Sionská

Jungmann tedy postupuje proti Miltonovi, nesnaří se ho napodobit. Proti stoupavému rytmu originálu uřlívá sestupný rytmus, proti splývavé hudebnosti originálu, kde linie izoluje jen slova mající zvlá-tní význam, je v p ekladu slovo izolováno siln , proti splývání ver- Ztraceného ráje je tu ostré odd lení ver- daktylskou kadencí, takže p ed l nabývá u Jungmanna jiného rázu neřl u Miliona. Tato kadence je pro Jungmann v p eklad typická a udává jeho ráz. I p i t chto okolnostech z stává Jungmann v ver-siln stopový v pom ru k originálu, kde je p esah slova ze stopy do stopy spole n s inverzemi astý. Tím je v porovnání s originálem dána men-í rytmická rozmanitost Jungmannova ver-e.

Neposlu-nost první lov ka i plod

2 0 / 1 0 / 2 0 / 2 0 / 0 0 1

stromu zakázaný, jehořl pofití

2 0 / 2 0 / 1 0 / 1 0 / 2 0 1

zhoubné vneslo smrt i bídu v-elikou

2 0 / 2 0 / 2 0 / 2 0 / 2 0 1

na sv t s ztrátou ráje, afl nás B h lov k

2 0 / 2 0 / 2 0 / 1 0 / 2 1 0

vykoupil a získal op t blažené

2 0 / 1 0 / 2 0 / 2 0 / 2 0 1

ono sídlo, - zpívej, Múzo nebeská!

2 0 / 2 0 / 2 0 / 2 0 / 2 0 1

Z dvaceti ty dvouslabi ných stop je patnáct obsazeno dvouslabi nými slovy, která se kryjí se stopou, dvě ty slabí nými slovy, které tvoří dvě stopy. Jen p t stop tvoří odchylku ve smyslu drobení stopy, jak o n m hovoří Hrabák. Konce ver- mají s výjimkou prvního ver-e popsanou kadenci vytvořenou trojslabí nými slovy. V tomto ohledu je Jungmann v odklon od originálu vlivem české prozodie známy.

Jungmannovy prozodické metody kritizuje Karel Třetí paník, který nesouhlasí s Chalupného (1911, s. 13) chválou p ekladu a odmítá, že se šjedná o dílo mistrovské, že Jungmann dokonce místy vyjádil Miltonovu myšlenku lépe než autor sám, nebo že nejlepší místa p ekladu svým libozvukem, svou deklamací podnes zaujmají první místo v české literatu e. Podle něj je p eklad na svou dobu velmi dobrý, ale p i srovnání s originálem ho daleko nedostihuje a nevyhovuje dnešním požadavk m. Již v roce 1925 ho Třetí paník (1925, s. 265) považuje za zastaralý. Co konkrétně Jungmannovi vy říká? P edevším práv nemnou metrickou osnovu: š Myslím, kdyby se Jungmann v p eklad napsal v ádcích na zp sob prózy, bez rozd lení na ver-e, že by nás tak hned nenapadlo, je-li v n m n jaký rytmus. Následující pasáže skutečně dojmou prózy p sobí. P i takovém zápisu ver- p ekladu, se totiž ztrácí Jungmannova technika kladení syntaktických pauz do st edu stopy.

Jej v-emocná ruka Pán svrhla dol po hlav planoucího, s nadpov trné oblohy, s ztroskotáním p ehrozným a zničením, do bezedné záhuby, by me- kal tam v poutech diamantových, a v horoucím ohni, jeffto sm l se s Bohem potkati. (I, 44 ó 50)

Tolik jich i více stádn p itáhlo, s kalnýma sklopenýma o ima, v nichffto n jaká se zá e radosti lesknula, že vid li, an vévoda nezoufá a že i v samé záhub nejsou zhubeni; to vida, v tvá i on polévá

se barvou pochybnou, neř v-ak brzy zvyklou sebrav pýchu, hrdými slovy, která stín, ne pak i podstatu nesla d stojenství, krotí lahodn báze jich a zdvíhá kleslou odvahu. (I, 561 ó 571)

Jungmann za Miltonem zaostává ve zvukomalebnosti, ve variaci krátkých a dlouhých slov, v aliteraci. O tu se v prvním zpěvu pokouší pouze dvakrát:

a divou pustinu,

řalá p ehrozný a kolem jako pec

velká planoucí, a řlédné z plápolu (I, 62 ó 64)

Mnořství, jaké ředná řidné p řnoci

bedra ředva vyřila, by p řes Dunaj (I, 373 ó 374)

Aby dosáhl p řerývané intonace, Jungmann m řní proti Miltonovi pom ř v řněho řen řní k řer-řvému řen řní, dokonce i po řadí motiv .

Fall'n Cherube, to be weak is miserable,

Spadlý Cherube, řest řídno, ři řneb řtrp,

Doing or suffering: but of this be sure,

řlabým řbýti! Toho řv-ak řbu řjist, řře řse

To do ought good never will be our task,

v řdobřém řvíce řnebudeme řkochaři,

But ever to do ill our sole delight,

ale ve řzlém, v řté řna-ř řjedné řpot ře,

(I, 157 ó 160)

(I, 168 ó 172)

5.1.1 P řesahy

Jedním z řnej řinn řj-řich řprost ředk ř, jak řvyřvo řit v řbásni řnap řtí, je řvyuřřít řrozd řl řmezi řhranic řver-ř a řv řty. Tedy p řesahy. Řejich řastým řpouřříváním řse Jungmann v řver-řli-ř od řver-ř, který řuřříváli řpuchmařerovci. P řesahy řmá ři Milton, ale řvyuřřívá řje k řjinému řú řelu. U řJungmanna řmá řenjambement p řesn řopa řný řú řinek řneř u řMiltona řó v řoriginále řvede řke řsplývavé řintona řní řlinii, řkdeřto u řJungmanna řnaopak řvzniká řdojem řlinie p řřervané. Řeho p řeklad řje řzám řrn řrozd řlen řna řjednotlivé, řost ře řodd řlené řver-ř. Řjungmannovi řjde, řjak řuřř bylo řeno, o řizolování řslova ři řver-ř, řcoř řvede řk p řřesunu řpozornosti řna řlexikální řstránku. P řouřřitá v řtná řstavba řsice řvede řk řoddechu řna řkonci řver-ř, ale řJungmann řmířto řtoho řnavazuje řbez p řřestávky řver-řem řdal-řm. Řeho p řesahy řnep řsobí v řtextu řjako řjednot řící řprvek, ale řnaopak řho řtrhají. Řje řto

zp sobeno sousedstvím dvou t flkých dob, poslední slabiky prvního ver-e a první slabiky ver-e následujícího, které mají slovní p ízvuk. Protofle Jungmann k tomuto prost edku sahá rovnom rn v celém textu, m flme usuzovat, fle je rozru-ování kontextu p esahy zám rné. Jungmann systematicky odtrhává slova, která k sob sémanticky i syntakticky pat í. Nejde tedy pouze o odhalování neshody mezi metrickým a syntaktickým len ním. Na ver-ové úrovni se jedná o analogický prost edek, jaký jsme vid li v práci se stopou.

Odd lení navíc bývá zd razn no inverzním po ádkem slov *blafené ono sídlo* místo *ono blafené sídlo* nebo *blafené sv tla í-i* místo *blafené í-i sv tla*. O tom více v dal-í podkapitole. Uv domíme-li si d leflitost epiteta v básnickém jazyce, jeví se trhání kontextu tím nápadn ji. Miltonovy p esahy se Jungmann snaží zachovat

Nine times the space that measures day and night	Devatero as , jací den a noc
To mortal men, he with his horrid crew	smrtnému vym ují lov ku,
Lay vanquished, rolling in the fiery gulf	s -eredným svým plukem lefel zmoflený,
Confounded, though immortal:	váleje se u propasti ohnivé
(I, 50 ó 53)	nesmrtelník, bez dechu.

(I, 51 ó 55)

V tomto p ípad je p esah zachován tak p esn , fle se shoduje i po tem slabik (Confounded, though immortal ó nesmrtelník, bez dechu). Zárove ale vidíme, fle aby takové p esnosti v í originálu Jungmann dosáhl, je nucen p idat ver-. Tak nemohl postupovat pokaždé. Kde to mofné nebylo, vznikají nové situace, nové enjambementy nebo se existující ztrácejí:

They heard, and were abashed, and up they sprung	Usly-í a hanbí se, a na <i>hbitá</i>
Upon the wing, as when men wont to watch	vzsko í <i>k ídla</i> ; jak kdy bdíti <i>navyklí</i> ,
On duty, sleeping found by whom they dread,	jefl byl spáti na-el v dce na stráffi,
Rouse and bestir themselves ere well awake.	<i>vále níci</i> protrhnou a vzchopí se,
(I, 331 ó 334)	pomatení za chvíli, nefl cele je

mine d ímota.

(I, 352 ó 357)

Zde vzniká v p ekladu nový p esah.

Dal-í p íklad naopak ilustruje ztrátu enjambementu.

for now the thought	te blahosti
Both of lost happiness and lasting pain	ztráta trápí jej a muky pov né.
Torments him; round he throws his baleful eyes	Kolem obrací své o i tesklivé,
(I, 54 ó 56)	(I, 56 ó 58)

V t chto p ípadech jde o p esahy celých v t, jefl jsou na d leflitých místech zachovány, jinde p íbývají p esahy nové nebo se existující ztrácejí. Lze v-ak íci, fle nap tí mezi celými v tami a ver-em je v e-tin zachováno. Je tu ale také nap tí, které vzniká mezi jednotlivými ástmi v ty a ver-em ó zde se za ínají uplat ovat rozdíly mezi ob ma jazyky, které Jungmann musí e-it substitucí. Ta je nutná z toho d vodu, fle v angli tin p í jejím gramatickém slovosledu je t sné spojení v tných len v jiných situacích nefl v e-tin . Jungmann pouflívá t ch t sných spojení, jejichfl rozd lení ver-ovými p esahy je také v jazyce originálu.

Of man's first disobedience, and the fruit	Neposlu-nost první lov ka i plod
Of that forbidden tree	stromu zakázaný
(I, 1 ó 2)	

Uflívá t sného spojení *plod / stromu* podobným zp sobem jako originál *the fruit / of that forbidden tree*. Pokud je tedy v angli tin i v e-tin t sné spojení v tných len , m fle se Jungmann o tuto shodu op ít. Taková t sná eská spojení mu ale nesta í, protofle angli tina má i varianty, které v e-tin ekvivalent nemají. Spojení verba a objektu je v e-tin volné, v angli tin t sné. Jungmann tedy stál p ed nutností p íjít s takovými e-eními, která by mu pomohla udržet nap tí mezi v tnými ástmi a ver-em a která se v angli tin nevyskytují. Tato spojení se v Jungmannov p ekladu objevují a pravideln , jde o zám rnou substituci, zejména v p ípad odd lování adjektiva od substantiva. Ve druhém zp vu se tento typ p esahu vyskytuje více nefl dv st krát, tedy ve 20 procentech p ípad . Takový p esah je tak dominantním rysem, fle udává tón celému p ekladu. V n kterých p ípadech jde o nápadné kumulování tohoto prvku na místech, kde originál uflívá jiných prost edk :

First, what revenge? The towers of Heaven are filled	Jaké pomst ? <i>Nebeské</i>
With armed watch, that render all access	<i>náspy</i> oplývají v kol <i>od nci</i>

Impregnable; oft on the bordering deep	<i>stráfnými, jenfi ve-ken nedobyteľným</i>
Encamp their legions, or with obscure wing	<i>iní p ístup. asto jejich plukové</i>
Scout far and wide	<i>rozho-t ni leffí po v-ech bezedné</i>
(II, 129 ó 133)	<i>hloubi b ezích</i>
	(II, 147 ó 152)

Na tomto p íkladu je patrná Jungmannova technika. V originálu jsou t sná spojení verb s jinou v tnou ástí. Jungmann provádí substituci p esahem, kde adjektiva odtrhává od substantiv. O tom, fle se jedná o zám rné substituce, sv d í také fakt, fle aby p esahu docílil, vkládá Jungmann adjektiva i na místa, kde v originále nejsou.

His spear, to equal which the tallest pine	Kopím, proti n mufl nejhrub-í
Hewn on Norwegian hills, to be the mast	sosna, v horách uroubená norveeských
Of some great ammiral, were but a wand	k st fmi lodi vále né, by <i>outlou</i> se
(I, 292 ó 294)	zdála t tinouí (I, 307 ó 310)

Snahou je vytvo it p esah, a tak udrflet nap tí mezi ver-em a v tnými ástmi. Jungmann poufvívá n kolik druh p esah uvnit v ty:

1. Substantivum s adjektivem, posesivem i demonstrativem

Neposlu-nost první lov ka i plod	Of man's first disobedience, and the fruit
stromu zakázaný, jeho fl <i>poflíti</i>	Of that forbidden tree, whose <i>mortal taste</i>
<i>zhoubné</i> vneslo smrt a bídu v-elikou	Brought death into the world, and all our woe,
(I, 1 ó 3)	

V originálu se tento typ tém nevyskytuje, v Jungmannov p ekladu je ástý. N kolik p íklad ze za átku p ekladu.

vykoupil, a získal op t *blafené*
 ono *sídlo*, - zpívej, Múzo nebeská! (I, 5)
 v poutech diamantových a v *horoucím*

ohni, jefto sm l e s Bohem potkati. (I, 49)

nepodobný tomu, jenfl se v *blaflené*

sv tla *í-i*, hojným bleskem odín byv, (I, 89)

tot k tuhé p tce shluklo *nesmírná*

zbrojných *vojska* duch , kte í sm jíce

zhrdnout vládou jeho, vládu obrali

sob mou a vzep eli se *ohromné*

síle jeho (I, 107 ó 111)

2. Subjekt a predikát

í vneslo smrt a bídu v-elikou

Brought death into the world, and all our woe

na sv t s ztrátou ráje, afl nás *B h lov k*

With loss of Eden, till *one greater Man*

vykoupil a získal op t blaflené

Restore us, and regain the blissfil seat

ono sídlo, (I, 3 ó 6)

(I, 3 ó 5)

Spojení subjektu s predikátem napjaté rozhraním ver-e je moflné e-tin i v angli tin , v té je ov-em na rozdíl od e-tiny t sné.

3. Predikát a objekt

V e-tin toto spojení není t sné, proto bývá pesah zesílen vkládáním dal-ích v tných len , které objekt oddalují od predikátu. V angli tin je oproti tomu toto spojení t sné, a pesah je tak siln p íznakový.

Sing Heav nly Muse, that on the secret top

Of Oreb, or of Sinai, *didst inspire*

That Shepherd, who first taught the chosen seed, (I, 6 ó 8)

I hned jsou ítelni

bídy své a lýtých muk, v-ak poslechnou

tudífl vývodovy *hlasu* (I, 357 ó 359)

4. Pronominální objekt a predikát

Tento typ je také specifický pro Jungmanna, ale není tak časté jako typ první.

Soud jeho *jej*

k hn vu *schoval* v t-ímu (I, 55 ó 56)

nefl *na*

trojnásobný *padá* stud a hn v a msta (I, 231 ó 232)

5. P íklonky

Dal-ím specifickým Jungmannovým prost edkem je postavení p íklonky na konci ver-e, p i emfl p íslu-né verbum se nachází afl ve ver-i následujícím.

Toho v-ak bu jist, fle *se*

v dobrém více *nebudeme kochati*, (I, 169 ó 170)

6. Spojky

Stejný ú el mají i spojky stojící na konci ver-e.

brzy se i flivost vrátí, *a koli*

sláva na-e uhasla, (I, 150 ó 151)

Tyto specifické Jungmannovy prost edky jsou zdobn ním p esahových postup v originále. Milton vyufflvá vedlej-ích v t, vytrfřených p esahem z v ty hlavní, odd luje v t-í v tné úseky jako rozvité subjekt, predikát, adverbiale. Jungmann obvykle p esahem rozd luje men-í úseky ó p íklonku od verba, spojku od v ty, kterou uvozuje, ásti rozvitého predikátu a subjektu. Nap tí, které tak vytvá í mezi syntaxí a ver-em, je jiné nefl to Miltonovo. Cejp (1958, s.421) ho hodnotí pozitivn : š *Je daleko zvlá-tn j-í a výjime n j-í s hlediska jazykových prost edk .õ*

5.1.2 Inverzní slovosled

Ve stylistické výstavbě textu směřuje k tému cíli užívání inverzního slovosledu. Nejzákladnější se jedná o odtrhávání slov, která k sobě významově patří, typicky adjektiv od svých substantiv. Jungmann navíc tento prvek, jak již bylo uvedeno, kombinuje s pesahy. Tento prostředek v originále nenajdeme. Milton v souladu s pevně daným slovosledem angličtiny dodrží soudržnost adjektiva se substantivem co nejvíce.

směle míní po v *cech*, ať dosavad *Things unattempted yet in Prose or Rhyme.*

v próze ani v rytmu *nevypravených*. (I. 15 ó 16) (I. 15 ó 16)

klamu prázdňé srdce *slavným* předkládá– *Before all temples th' upright heart and pure*
chrám m, vyumění (I. 18 ó 19) (I. 18)

Jungmann do české poezie nepřináší novinku. Inverzní slovosled obrozenci znají a signalizují jím vysoký styl. Typické jsou inverze adjektivum + genitiv + substantivum. Aby takových inverzí docílil, Jungmann často, tak jako ve verši 18, přidává adjektivum, které v originále nebylo, a zasahuje tak do Miltonova textu. Přede vším takto přidává epiteta. Tyto případy kritizuje T. M. Paník (1925, s. 270): *š Jungmann mnohem často ji rozřídil výrazy Miltonovy, a málokdy tak, aby porušil smysl. Zároveň však výrazy, jimiž je rozřídil, nikterak neobjasňuje myšlenky originálu a jsou úplně zbytečné.*

Warriors, the flow'ring of Heaven (I, 316) bojovníci, *slí ní* nebes kvetoucí, (I, 335)

To slumber here, as in the vales of Heaven? jako jindy v *květinách* nebe dolinách?

(I, 321) (I, 341)

Mohlo by se zdát, že k inverzím Jungmann sahá z metrických důvodů, ale není tomu tak. Užívá je i v situacích, kdy bylo možné zachovat metrickou osnovu i při bezpříznakovém slovosledu. Jeho důvod je jiný, protože díky nim se vytváří přízvuk a důraz pesahy na adjektivum.

I, 52: smrtelnému vymějí lovku

I, 69: sladké, ať jest vřady, není nad je:

I, 135: ať její hluboké hrdlo zoufání

I, 146: tato vojska hroznou věcká záhubou

Syntagma *smrtelný lov k* by fungovalo jako jeden významový celek a *m lo* by jeden v *tný p* ízvuk. Roztrfěním dvojice slov *v-ak* v *tný p* ízvuk dostává jak slovo *lov k*, tak slovo *smrtelný*. Tímto zp sobem vyuffívá Jungmann v *tného p* ízvuku *k* vytvo ení pořadovaného rytmu. Nedá se *v-ak* íct, *fe* by Jungmann p esouval v *tný d* raz automatizovan , na stejné místo.

I, 477: z skály plyne mate ské

I, 483 temnou modlá ského Judy ohavnost

I, 498: potok b ehy smá í úrodné

I, 504: vystavil a mrzké pátil ob ti

I, 518 ó 519: v-ecko pobil prvorozené

v zemi Egyptské, i lid, i hovada

Se signalizováním vy—řho stylu pomocí inverzního slovosledu souvisí i snaha o švysoký slovník. Ta byla dána ufl povahou p edlohy, která je plná neobvyklých slov, v b flné angli tin vzácn uffívanych, navíc jí hrála do karet struktura *ver-e*, jeff svou stopovou vyhran ností podporovala izolování slova. U Jungmanna k izolování slova vedle stopovosti p ispívá také syntaktické vyhrocování *ver-e*, jeho intona ní rozdrobení, trhání kontextu p esahy a drobení stopy. V-echny tyto prvky dohromady vytvo ily ideální p íleflitost pro uffívání neologism . Metrická struktura byla p izp sobena základnímu pořadavku básnického jazyka ó dominantnímu postavení lexikální stránky.

Pro potvrzení toho, v em vid l dominantu svého p ekladu Jungmann, se podívejme na zm ny, které u inil ve druhém vydání z roku 1843. Zatímco metrická struktura z stává nezmn na, zásahy, které Jungmann ud lal, se týkají lexika.

v proze ani v rytmu nevypravených (I, 16)	x	prosou ani <i>ver-em</i> nevypravených
plana, sklamal máte lidské rodiny (I, 36)	x	plana, zklamal matku lidské rodiny

5.2 Nep ímý p eklad

Jiří Emanuel Chalupný (1912, s. 393) se domníval, že Jungmann nep ekládal Ztracený ráj výhradně z originálu: *šPro pochopení originálu a usnadnění českých obrát v místech obtížných vzal si k ruce dílo S. G. Bürde. Pomocí k tvorbě českých výraz byl mu polský p eklad, jež v roce 1791 vydal Jacek Przybylski. V čné poznámky k dílu a z části i jiné stránky čerpal ze staršího německého p evodu J. W. Zachariova (1765).ě* Tě paník (1925, s. 262) s Chalupným souhlasí: *šZacharie byl asi Jungmannovi svým p ekladem nápomocen, když neděl, jak vystihnout smysl anglického znění.ě*

5.2.1 Znalost angličtiny

Proč by chtěl Jungmann mít p í p ekládání k dispozici německý a polský p eklad? Možnou odpovědí je, že německy i polsky uměl lépe než anglicky. Kromě toho mohl polského p ekladu využívat ke svému programovému cíli, k obohacování slovní zásoby z polštiny, a činit tak v souladu s dobovými normami nastavenými Puchmajerem. Na tom, jaké byly Jungmannovy znalosti angličtiny, nepanuje shoda. Chalupný (1947, s. 388) míní, že byl *šdobře p ípravený kladnou znalostí angličtiny i eštinyě, i dokonce šangličtinu ovládal dokonaleě. Vodička (1950, s. 242) s vysokou úrovní Jungmannovy angličtiny nesouhlasí, podle jeho názoru Jungmann: šneznal spolehlivě anglicky a používal i prostě ednictví p ekladně meckých a polského p ekladu J. Przybylskéhoě*

Jungmannova p ekladatelská metoda a jeho znalost angličtiny se nejlépe ukazují v nejzávažnějších místech, kde ostatní p ekladatelé význam opisují, nebo se dopouštějí chyb. P íklad ze čtvrtého zjevu, kde Satan hovoří ke Gabrielovi a doslovně říká:

A ty se chceš ohradit

and wilt object

proti vůli toho, kdo nás spoutal?

His will who bound us? (IV, 895 ó 896)

Jungmann p ekládá jinak: Vytýkáš mi mezi ulofnenou nám? (IV, 1020)

Chyba vzniká záměnou *bind* (svázat, spoutat) za *bound* (ochránit, omezit). Bürde v tomto p ípadě nemohl Jungmannovi p íjít na pomoc, jeho p eklad je zde volný a Zachariae se dopustil též chyby. Jungmann se spoléhá na Zachariův volný p eklad a ten ho zrazuje.

Také v dalším případě, kdy se Jungmann rozhoduje postupovat samostatně, chybí a prozrazuje, že jeho znalosti angličtiny mají trhliny.

Nine times the space that measures day and night

To mortal men, (I, 50)

Oba N mci v dí, že jde o číslovku násobnou a podle toho překládají o devěkrát.

Neunmahl den Zeitraum, welcher Tag und Nacht (Bürde)

Neunmahl die Zeit, die den Tag und die Nacht den Sterblichen abmisst (Zachariae)

Jungmann se snad nechává ovlivnit výrazy *Zeit*, *Zeitraum* (čas, doba) a chybí.

Devatero čas, jací den a noc

smrtnému vymějí lovku

V dalším příkladu z druhého způsobu zaměňuje význam anglického *hole* o klíčová dírka s německým *hohl* o anglicky *hollow* o český *dutý*.

then in the key-hole turns

doslova: potom se v klíčové dírce otočí

Th' intricate wards (II, 876 o 877)

spletité roubení (zuby) klíče

zakrouží v dutém zámku klíčem zubatým (II, 1014 o 1015)

Jinde zase Jungmann považuje verbum za substantivum. Milton přirovnává víření atomů k pohybu písku na poušti. Jungmann vynechává místní jméno (Barka), překládá *levied* jako *vzbou en*, a kolik to levý znamená povolání na vojnu, a *to side* si vykládá jako dativ substantiva, nikoli jako infinitiv verba (*to side* o podporovat, stranit). Proto překládá *do hory*.

(atoms) unnumbered as the sands

bez islní, co písek na vyschlých

Of Barca or Cyrene's torrid soil,

u Cyreny pustinách, jenž od v tr

Levied to side with warring winds, and poised

zápasících *vzbou en* bývá *do hory*,

Their lighter wings.

ku přídání váhy lehkých křídlem jejich;

(II, 903 o 906)

(II, 1048 o 1051)

doslova: (atomy) nespočetné jako písek

Barky nebo řířavé pířdy Cyreny,

povolané, aby podpořily válku v tichu a vyrovnaly

jejich lehká křídla

Za chyby, které nejsou vysvětlitelné jinak, není Jungmannovou nedokonalou znalostí angličtiny, je nutné považovat i následující příklady ze zvoleného desátého zpěvu:

Accountable made haste to make appear

(X, 29)

Oni předtrn Otce svrchovaného

vydatou et kvapilí (X 31 ó 35)

Jungmann se mylně domnívá, že se *accountable* vztahuje k *they* (k and l m), nikoli k *haste*.

O Son, why sit we here each other viewing

Idly, while Satan our great author *thrives*

In other worlds, and happier seat *provides*

(X, 235 ó 237)

Dítě mé, pro tuto na se hledíce

prázdníme, an Satan, velký rodič ná-,

do jiných se *zabral* svět, *hledaje*

– astn jeho sídla nám, svým potomkům

(X, 266 ó 269)

Over the *vexed* abyss, following the track (X, 314)

nad *poddutou* hloubí ustavený most (X, 352)

And planets, *planet-struck*, real eclipse (X, 413)

naražené jako mrtvici

planety te opravdové trpěly zatmění. (X, 463)

Thus was their applause they meant,

Turned to *exploding* hiss, (X, 545)

Tak se jejich pochvala

hvizdem stala *potupným* (X, 618)

Yet parched with scalding thirst and hunger fierce,

Though to delude them *sent*, could not abstain, (X, 556)

pro krutý jim hlad a flíže horoucí,

a že posměch *ijí*, nelze zdržet se (X, 631)

not the touch, *but* taste deceived (X, 563 ó 564)

ta chuť i cit podváděla *spolu* (X, 639 ó 640)

No *homely* morsels, and whatever thing (X, 605)

neposlední lahůdky, a cokoli (X, 688)

The spirit of man,	ten lov í,
Which God inspired, cannot together perish	duch, její B h mi vdechl, by nemohl pojití
With this corporeal <i>clod</i> ; (X, 784)	spolu s tímto t lesným svým <i>od vem</i> : (X, 884)

Tyto ver-e uvádí Samuel Johnson ve svém slovníku jako p íklad jednoho z význam ů slova *clod* ó *Any thing vile, base and earthy; as the body of man, compared to his soul.*

So much of death her thoughts	tak se pak v svém duchu, na smrt pomn íc,
Had entertained, as <i>dyled</i> her cheeks with pale (X, 1008)	ztroudila, fle líce její smrtelnou
	<i>m ely</i> bledostí. (X, 1046)

Part of our sentence, that thy seed shall bruise	mysle na ta slova soudu na-eho:
The serpent's <i>head</i> ; (X, 1031)	tvé fle sím <i>patu</i> pot e hadovi. (X, 1171)

Tyto p ípady ukazují, fle Jungmann n kdy neodli-uje pravidelné verbum od nepravidelného, substantivum od verba, násobnou íslovku od íslovky souborové nebo zam ůje anglický význam s n meckým a fle jeho slovní zásoba je na nedostate né úrovni. Tyto chyby se vyskytují v celém p ekladu. Jungmannovy znalosti angli tiny tedy nebyly ideální. P íležitost nau it se na za átku 19. století v Praze anglicky do takové míry, aby mohl p ekládat Miliona, byla jist ůmezená. Dá se usuzovat, fle Jungmann um l anglicky natolik, aby mohl s pomocí p eklad ů kontrolovat originál.

5.2.2 Przybylského p eklad

Souvislostem mezi p ekladem Jacka Przybylského, který vy-el v Krakov roku 1791, a Jungmannovým p ekladem v novali ve svých pracích pozornost p edev-ím Emanuel Chalupný a Marjan Szykowski (1931, s. 193). *š Tohoto polského textu uffival Jungmann p edev-ím. Odtud š slova a obratyō, nesprávn ů p ípsané ruskému vlivu a jenom v malé ásti v seznamu eského p ekladatele prozrazené.ō* P ekládání p es pol-tinu byla navíc, jak ufl bylo e eno, naklon na Jungmannova doba. K tomu p ípomínáme Jungmannovo zaml ování existence Przybylského p ekladu ve druhém vydání p ekladu.

Abychom zjistili, jak velký význam měl Przybylského překlad, je třeba nahlédnout do Poznámání slov pozatem ležících, Jungmannovu slovníku novotvarů i slov méně známých, který připojuje ke svému překladu. V prvním vydání překladu obsahuje 118 slov, z nichž u deseti je poznán polský původ. Szykowski k nim ze seznamu připojuje dalších dvacet, u nichž je jisté, že je Jungmann převzal z polštiny. U celé řady dalších slov, a to i v tomto seznamu neuvedených, navíc nelze s určitostí říci, jestli je Jungmann vybírá ze staré češtiny nebo z polštiny. Je ale jisté, že pokud takové slovo Jungmann našel v Przybylského překladu, přinejmenším ho polský překlad provedl na myšlenku ho v jazyce vzkrásit. Na opačné straně spektra potom stojí přebírání slov Puchmajerovou metodou, která byla naznačena výše. Tedy fonetickým způsobem. Význam polského překladu tkví v tom, že Jungmannovi umožnil uje ve shodě s pojetím spisovné slovanské češtiny i přizpůsobit polský básnický materiál svojí domácí básnické potřebě. Někdy jsou to stará česká slova, která z češtiny vymizela, ale v polštině se zachovala. Tohoto slova je dle zjištění Chalupného (1947, s. 390) hodnota: *š Soupis polonism , které z Jungmannova překladu pronikly do spisovného jazyka, obsahuje přes 200 slov, hlavně substantiv, a asi stejný počet různých slovních kombinací.*

Do češtiny se dostávají polonismy, jejichž vztah k češtině počátkem devatenáctého století je, jak již bylo naznačeno, rozdílný. Měly je rozdělit do tří skupin.

1. Inspirace: *nie cigany ó nestíhaný*

Jungmann mohl slovo *nestíhaný* vytvořit od existujícího českého verba *stíhati*, podobně jako výraz *neláska* od slova *láska*. Polský překlad má pouze vliv na výběr tohoto existujícího českého slova.

2. Oživení zaniklého slova: *posupny ó posupný*

V Jungmannově slovníku najdeme u hesla *posupný* dvojí výskyt, jednak ve staré češtině (Trojanská kronika), jednak v češtině obrozenecké (Hlas, Ztracený ráj). Jedná se tedy o obnovení slova, které v češtině kdysi bylo, ale přestalo se užívat. Nyní ho Jungmann díky polskému překladu do jazyka vrací.

3. Polonismy: *uczta ó úcta*

Tohoto slova je v Jungmannově překladu užití ve významu jídlo, pokrm (v originále *repast*). Ve slovníku Jungmann uvádí jediný příklad užití slova *úcta* v tomto významu a to z celakovského překladu Jezerní panny. To je však překlad o 20 let pozdější.

Inspirace Przybylským začíná ufl na začátku básně slovem *Bůh lov k*. Oba Němci, mají podle Miliona (*one greater man*) *ein größerer Mensch* ó v *tílov k*.

afl nás B h lov k	póki bógiego siedliska
vykoupil a získal op t blažené	Bóg Człowiek nasz Wskrzesiciel znowu nie odzyska
ono sídlo (I, 4 ó 6)	(I, 4 ó 5)

V prvních patnácti verších devátého způvu nacházíme hned několik shod ve formě obou překladů, pro které není zjevný důvod.

Przybylski	Jungmann
Nic więcej o rozmowach	Nic víc o rozmluvách
wiejsk uczt i obcuj c mile	mile posed a p i prosté ouct
w nieśce	neláska
jak pos pny Achilles	posupný Achil
Niezlekly, <i>nie cigany</i> Aniol przez noc cał	<i>Celou noc se polem nebe rozlehlým</i>
<i>Rozległ</i> em polem Niebos konczył drog miasł	Neustra-ený a <i>nestíhaný</i> bral

Výrazy jako *prostá úcta*, *neláska*, *posupný*, *nestíhaný*, *rozlehlý*, *B h lov k* a další jsou přímo přejaté z polštiny. O tom, že Jungmann Przybylského překlad používal, nemůže tedy být pochyb. Definitivní jistotu přináší specifická skupina slov. Jungmann z rýmovaného polského překladu přebírá i rýmová slova, která v originále nejsou.

Syn gotowy do walnej wyprawy tym czasem

Zjavit si przepasany Wszzechmocno ci *pasem*

Zatím Syn	Meanwhile the Son
ubírá se do své velké výpravy,	On his great expedition now appeared,
přepásaný <i>pasem</i> všemohoucností (VII, 218)	Girt with omnipotence, (VII, 194)

Originál přitom zní *girt with omnipotence* o připoutaný všemohoucností

Další zajímavý příklad Jungmannova využití polského překladu je na začátku druhého způvu.

Którego przedkowanie, gdzie sejmy lub marsze,	jehoři nejvyší
---	----------------

Pierwszym wystawia za cel Gniewu *Piorunnika* místo *Perounov* nejvíc oddalo
rán ; (II, 32 ó 34)

Foremost to stand against the Thunderer's aim (II, 29 ó 30)

Jungmann tak do svého překladu vnáší slovanskou mytologii. Na jiném místě přitom slovo *Thunderer*, které zde přeložil jako Perun, překládá jinak.

that they shall fear we have disarmed Leknou se a pomyslí, řechnímiteli

The Thunderer of his only dreaded bolt. odjata je stělba strážná.

(VI, 490 ó 491)

(VI, 596 ó 597)

5.2.3 Ruský překlad

Kromě polonismů v překladu jsou také rusismy. O tom, zda pocházejí z ruského překladu z roku 1780, se není možné přesvědčit, protože je nedostupný.

яко вырече, к Отцу такто дѣ: (III, 167)

Which *uttering* thus he to his Father spake. (III, 143)

Vyrече zde je přeloženo v ruském významu ó vyrazi ó vyjádřit. To odpovídá anglickému *utter*. Takových překladů by se dalo najít více. Jedná se o prvky, kterých Jungmann vyhledával při své snaze o konvergenci řečtiny s ostatními slovanskými jazyky.

Sole reigning holds the tyranny of Heaven samodrlec, vládne nebes královstvím

(I, 124)

(I, 133)

Tyranie nebes se ztrácí, samovláda je vyjádřena ruským výrazem (*samodrlec*). Jungmann přitom slovo *samovládce* znal a na jiných místech ho používá.

O thou that with surpassing Glory crowned,
Look'st from thy *sole dominion* like the God O, jenf slávou uvěšené náramnou
shleduje—co *samovládce*,

(IV, 32 ó 33)

(IV, 36 ó 37)

Above his fellows, with monarchal pride samovládce nadutý pýchou

(II, 428)

(II, 493)

Kromě slova *samodřelec* používá Jungmann i slova *car*, označuje tak císaře.

nor less

nejinak neřekl císař

Than Hell's dread Emperor with pomp supreme,

hrozný ubíral se s slávou náramnou,

(II, 509-510)

(II, 587-588)

5.2.4 Vyuffití cizích předklad

Na prvních verších devátého zpěvu si je možné ukázat Jungmannovu předkladatelskou metodu.

Již první verš není shodný s originálem, ale s *Bürdem* a *Przybylským*:

No more of talk (Milton)

Nic víc o rozmluvách (Jungmann)

Nic więcej o rozmowach (Przybylski)

Nichts mehr von Unterredungen (Bürde)

Blízkost k *Bürdemu* i *Przybylskému* je evidentní – stejná forma polského a českého *rozmluva*, jednotné číslo anglického *talk*, oproti předkladu. Podobně u vety vedlejší – v originále je uvozena *where*, Jungmann předkládá vztažným *ješto*, stejně jako *Bürde*. *Bürde* tedy má vliv na hypotaxi.

No more of talk *where* God or angel guest (Milton)

Nic víc o rozmluvách, *ješto* mívá Bůh (Jungmann)

Nichts mehr von Unterredungen, *die* sonst (Bürde)

Nic więcej o rozmowach, gdy Bóg lub Anieli (Przybylski)

I ve druhém verši nacházíme souvislost s *Bürdem*. Miltonovo *as with his friend* Jungmann předkládá jako *co s pánem / s pánem*. Toto řešení je shodné se *Zachariaovým*, pozice napodobuje *Bürda*. Slovo *pán* / *Freund* mají oba na konci verše.

With man, *as with his friend*, (Milton)

co s pánem / s pánem (Jungmann)

wie ein Freund mit dem Freunde (Bürde)

wie ein Freund / an seines Freundes Seit (Zachariae)

Jiný p íklad z pátého ver-e:

I must now change those notes to tragic (Milton)

Ach, te má zvuky smutnými zazní píse (Jungmann)

Ach, ich muss mein Saitenspiel jetzt stimmen in den Ton der Trauer (Bürde)

ich muss in tragische Töne Diese Töne nun verändern (Zachariae)

Ju musz na tragiczne zamieni te nuty (Przybylski)

P idané citoslovce *ach* ukazuje, že Jungmann m l Bürd v p eklad p i práci na p ekladu p ed sebou. Na Bürda navíc v tomto krátkém p íkladu ukazují dal-í znaky, které dokazují, že Jungmann Bürd v p eklad aktivn vyufflival. Slovo *zazní* je významov totofné s n meckým *stimmen*, Milton má *change* ó zm nit. *Tragic notes* p ekládá Jungmann jako *smutné zvuky*, op t odpovídají Bürdovu *in den Ton der Trauer*. *Mein Seitenspiel* odpovídá Jungmannovu *má píse* . Na malém prostoru jsou tedy ty i souvislosti s Bürdovým p ekladem, pro které není opora v originále.

Obecn lze hovo it o oslabování významové p esnosti, posun m k neur itosti, vynechávání slov. Význam se posouvá, aíl se u Jungmanna vytrácí.

Death's harbinger (IX, 13) ó doslova p edzv st / posel smrti

Bürde: des Todes Herold ó hlasatel smrti

Zachariae: des Todes Begleiter ó pr vodce smrti

Jungmann: smrti druffku (IX, 13)

nebo

Milton: Neptune's ire (IX, 18) ó doslova Neptun v hn v

Bürde: Neptunes Zorn ó Neptun v hn v

Zachariae: die Feindschaft vom Neptunus ó Neptunovo nep átelství

Jungmann: Neptuna vá-e (IX, 19 ó 20)

V osmém ver-i devátého zp vu Jungmann pouffil celou Bürdovu v tu.

nebe odvracuje tvář svou od něho (Jungmann)

der Himmel kehrt, entfremdet, jetzt sein Antlitz von ihm ab (Bürde)

originál zní jinak: on the part of Heaven

now alienated, distance and distaste

Také o t i ver-e dál si Jungmann pomáhá německým obratem, a ufl od Bürda nebo Zachariae:

kterýfl do světa světa vnesl *badapsot* (Jungmann IX, 11)

das eine Welt von Not und Weh (Bürde)

ich muss in tragische Töne Diese Töne nun verändern (Zachariae)

Milton má pouze jedno slovo: That brought into this world a world of *woe*

Další nápadná shoda Bürdova a Jungmannova překladu je v sedmáctém verš-i. Podobně jako Bürde vynechává Jungmann jméno Lavinie. Zachariae i Przybylski jméno mají.

Of Turnus for Lavinia disespoused (Milton)

neb kdy Turnus pro odětou vzteká se nevěstu (Jungmann)

oder Turnus Wut und Rache schnaubt, ob der entführten Braut (Bürde)

Obtílná místa originálu Jungmann často opisuje a inspiraci hledá v překladech.

If answerable style I can obtain

Ó by jen mé mluvčiči hodnosti

Of my celestial patroness

udílá nebeská ta pěstunka

(IX, 20-21)

(IX, 22-23)

eský překlad je spíše nejl originálu blízký německým překladem. Jungmann zachovává Miltonovo pořadí veršů, ale verš-e, čím se významově liší, nacházíme u Bürda doslovně.

wenn meine himmlische Beschützerin

nur meiner Sprache Kraft und Adel gibt (Bürde)

Tyto překlady ukazují, že Jungmann nejen znal Bürdův, Zachariův a Przybylského překlad, ale že je aktivně pouštěl k řešení lexikálních, syntaktických i obecně překladatelských problémů, především v situacích, kdy nešlo o význam povodního textu, ale o to, jak ho převezt do češtiny. Patrné je to zejména u Bürdova překladu, jehož vliv na Jungmanna lze

pozorovat od samotného za átku básn , kde Jungmann *chosen seed* (I, 8) p ekládá po Búrdov vzoru *auserwählte Volk* jako *vyvolený lid*, afl do jejího záv ru:

XII, 643: flaming brand ó ho ící pochode

XII, 708: me e plamenného záfleh stra-livý (Jungmann)

Bürde: jenes Flammenschwertes Glut

Zachari v p eklad je v rný a Jungmann ho vyuffívá p edev-ím pro co nejp esn j-í porozum ní textu, Búrd v p eklad potom pro p ekladatelská e-ení a Przybylského pro inspiraci p i tvorb nových slov. TM paník v názor, *fl e ší Zachariae byl asi Jungmannovi svým p ekladem nápomocen, kdyfl nev d l, jak vystihnout smysl anglického zn ní.*õ tedy m fl eme považovat za správný. S tím, co íká Szykowski, se dá souhlasit áste n . Jungmann podle v-eho skute n vyuffíval Przybylského p eklad, ale zároveň s ním také Búrd v a Zachari v.

5.2.5 Poznamenání a obsahy zp v

Jungmann sv j p eklad doprovodil Poznamenáním, vysv tlvkami k jednotlivým zp v m básn . Komentá e, které zde nabízí, potvrzují, co bylo zji-t no o postupu, jakým p ekládal. Jeho poznámky totiž vycházejí z t ch Búrdových a Zachariových. Je to dal-í d kaz, fl e Jungmann znal a aktivn pouffíval jak Búrd v a Zachari v p eklad. Jako p íklad sedmé poznamenání k prvnímu zp vu:

Titanové ó synové nebe i zem . Jeden z nich, Gyges, m l sto ruk a padesáte hlav. Tyfon (Typhoeus) maluje se od básní jako soptící ohn m potvora. P ed ním bohové do Egypta utekli, v zví ata se prom niv-e; posléz ho Jupiter hromem odklidil. Tarsus ó m sto v Malé Así, v krajin ílící.

1. Búrd v p eklad, str. 13:

Die Titanen waren Söhne des Himmels und der Erde, von riesenmässiger Gestalt. Einer unter ihnen, Gyges, hatte hundert Hände und fünfzig Köpfe.

2. Búrd v p eklad, heslo Typhon str. 14:

Typhon wird von den Dichtern ebenfalls als ein grässliches, feuerspeindes Ungeheuer geschildert. Er bekriegte die Götterí dass sie in Tiere verwandelt, nach Aegypten flohen, bis ihn Juppiter endlich durch eine Blitze erlegte.

3. Zachari v p eklad, str. 13:

Typhon ist mit dem *Typhoeus* einerlei.

4. Bürd v p eklad, heslo Tarsus str. 14:

Eine berühmte *Stadt in Kleinasien in der Landschaft Cicilien*.

Ani *Arguments*, obsahy jednotlivých zp v , které jim bezprost edn p edcházejí, nep ekládal Jungmann podle originálu. Bürde p ekládá doslovn Miltona a Zachariae je ve svém p ekladu v bec nemá. Jak ukazuje Szyjkowski (1931, s. 193-200), Jungmann erpal z Przybylského p ekladu. U obou jsou obsahy oproti originálu výrazn , zhruba o polovinu krat-í.

5.3 Lexikální rozbor

Po lexikální stránce si Jungmann k p ekladu mohl jen st ří zvolit obtífln j-í text nefl Ztracený ráj. š*Charakteristická vzne-enost stylu Miltonova Ztraceného ráje byla dána nejen tématem, ale i lexikem, bohatým na speciální výrazy a na etná abstrakta.* (Vodi ka, 1960, s. 243) Odli-nou -í i slovní zásoby, se kterou pracovali Milton a Jungmann, si ukáflme na Jungmannov práci s epitety.

Slovo horoucí se v Jungmannov p ekladu vyskytuje patnáctkrát, v originálu mu odpovídá dev t r zných slov. V p ti p ípadech burning, po jednom penal, Stygian, of fire, fiery, burnt, hot, scalding a torrid. Dvakrát Jungmann epiteton p idává na míst , kde Milton adjektivum nem l.

I, 48 penal fire ó I, 49 horoucím ohni

I, 69 burning sulphur ó I, 71 siry horoucí

I, 210 burning lake ó I, 222 mo i horoucím

I, 239 Stygian flood ó I, 251 horoucích vln

I, 280 lake of fire ó I, 295 mo i horoucím

I, 296 burning marl - I, 311 horoucí celin

I, 377 fiery couch ó I, 399 t n horoucí

I, 418 to Hell ó I, 444 v peklo horoucí

I, 562 burnt soil ó I, 608 horoucích drahách
 II, 169 burning lake - II, 194 horoucím jezera
 II, 576 burning lake - II, 663 jezero horoucí
 IX 67 hot Hell - IX, 535 horoucí peklo
 X, 556 scalding thirst ó X, 631 flíze horoucí
 XI, 844 clear sun ó XI, 947 slunce okem horoucím
 XII 634 torrid heat ó XII, 700 vedrem horoucím

Totéž u slova lýtý. Z 31 výskytů u Jungmanna v originále dokonce osmkrát epitet není, pětkrát má Milton fierce, třikrát dire, dvakrát furious a po jednom třináct dalších adjektiv.

I, 77 tempestuous fire ó I, 80 ohn litého
 I, 94 dire arms ó I, 99 lité bran
 I, 304 fierce winds ó I, 322 v tří lýtými
 I, 335 evil plight ó I, 358 lýtých muk
 I, 666 highly they raged ó I, 723 lít zu í
 II, 69 mixed II ó II, 80 mu zasuly lít
 II, 95 heighth enraged ó II, 110 v litém vzteku
 II 219 fierce heat ó II, 251 lítou horkostí
 II 285 retain the sound ó II, 328 zvuku v tří -umících, jenžto lít perou
 II, 863 that on my bowels feed ó II, 1000 na mých se lít pase vnit nostech
 II, 898 champions fierce ó II, 1042 lítí sokové
 II, 951 hubbub wild ó II, 1103 lýtý jek
 II, 957 in that noise ó II, 1109 v litém jeku
 VI, 58 reluctant flames ó VI, 69 s lýtým ohn m
 VI, 97 rushing sound ó VI, 114 lýtý h mot

VI, 205 nor stood at gaze ó VI, 246 neme-kají, vy ítí se lýtým ouprkem
 VI, 215 under fiery cope²⁵⁷ ó VI, 258 se stírají lít ouprkem
 VI, 248 ranging through the dire attack of fighting ó VI, 300 vrazí mezi dav bojujících nejlít ji
 Vi 315 should combat ó VI, 383 lýtý svedly boj
 VI, 357 furious king ó VI, 433 krále lítého
 VI, 665 with jaculation dire ó VI, 793 lýtým sraffením
 VI, 751 flashing thick flames ó VI, 888 lýtým plamenem
 VI, 765 fierce effusion ó VI, 907 výlevy líté
 VI, 813 all their rage ó VI, 966 lítá z ívost
 VII, 213 furious winds ó VII, 240 v try lýtými
 VII, 457 wild beast ó VII, 530 líté -elmy
 X, 232 outrageous flame ó X, 264 lýtý plamen
 X, 279 grim feature ó X, 313 líté stra-ídlo
 X, 478 fiercely ó X, 543 lít
 X, 1074 rude in their shock ó X, 1223 lýtým st asknutím
 XI, 641 threatening war ó XI, 727 lítou vojnou hrozící

U adjektiva *strastný* se ze sedmnácti výskytů u Jungmanna v originále pouze slovo *irksome* vyskytuje dvakrát.

I, 60 the dismal situation, waste and wild ó I, 62 strastnou tu a divou pustinu
 I, 134 dire event ó I, 143 strastnou p íhodu
 I, 243 lost Archangel ó I, 256 strastný archand l
 I, 339 evil day ó I, 361 dn strastných
 I, 593 Archangel ruined ó I, 643 archand l strastný
 II, 123 ominous conjecture ó II, 141 strastným p ebídného konce úkazem

II, 441 abortive gulf ó II, 507 kotlinu strastnou
 II, 549 hapless fall by doom of battle ó II, 634 strastnou v bitv poráflku
 II, 752 miserable pain ó II, 867 bolest strastná
 V, 35 irksome night ó V, 44 strastné noci
 V, 223 seven-times-wedded maid ó V, 263 dívku sedmi mufl m strastn snoubenou
 VI, 265 heaviest ó VI, 322 nejstrastn j-í
 IX, irksome toil 242 ó IX, 271 strastných lopot
 IX, 918 thoughts disturbed ó IX, 1067 rozpak m strastným
 X, 132 calamitous constraint ó X, 153 strastné mu-ení
 X, 984 woeful race ó X, 1119 strastné plém
 XI, 763 visions ill foreseen ó XI, 858 strastné divadlo

Milton v epos obsahuje specifické lexikální okruhy, se kterými se Jungmann musel potýkat.

5.3.1 Slova latinského a eckého p vodu

Významným prvkem Miltonova stylu je asté uflívání slov latinského a eckého p vodu. Protiklad t chto asto dlouhých slov s krátkými slovy p vodu germánského je v angli tin známý a Milton jako skv lý básník t chto dvou kontrastních zdroj slovní zásoby vyufflvá. Zde se Jungmann nemá o co op ít, protofle e-tina takový duální zdroj lexika nemá. Podle Cejpa (1958, s. 397) se Jungmann v takových p ípadech pokusil stavit do podobného kontrastu slova v e-tin existující se slovy nov utvo enými. I v p ípadech, kdy se o to Jungmann skute n pokusil, je protiklad po dvou stoletích pro dne-ního tená e p ekladu zast ený, pokud ne zcela smazaný. Ne v-echny novotvary, které Jungmann ve svém p ekladu uflívá, se vflily. A ne v-echna slova, která se uchytila, dnes mají týfl význam jako p ed dv st lety. Postup je to problematický, a p estofle by se teoreticky dalo uvaflvat o jeho uflití jako substituce pro Milton v postup st ídání dlouhých a krátkých slov, na rovin konkrétního p ekladatelského problému nenabízela Jungmannovi adekvátní e-ení.

bowing lowly down to *bestial* Gods; (I, 434 ó 435) a nízko ko il se *ukydáným* boh m; (I, 459 ó 460)

Lethe the river of oblivion rolls

Lethe, eka zapomenutí,

Her wat'ry *labyrinth*, (II, 583 ó 584)

váfln kroucí vodní *zmateniny* své (II, 672 ó 673)

Tato slovní spojení dnes zní neobvykle, ale spíše v záporném smyslu. Místo vznešenosti mají nádech vulgarity. Dnes podobná vulgárně vyznívajících slovních spojení je v překladu celá řada.

I, 117: this empyreal substance cannot fail ó I, 127: neměli bytost nadvětrná pojití

I, 138: gods and Heavenly essences can perish ó I, 148: pojití bylo božským podstatám

I, 435: bestial gods ó I, 460: ukydání bohové

I, 482: Nor did Israel escape the infection ó I, 512: zápáchal tím jedem také Israel

I, 768: the hiss of rustling wings ó I, 834: huštění křídél jekem –umímím

X, 601: this vast unhidebound corpse ó X, 683: tu dráku ochablou

X, 632: till crammed and gorged, nigh burst ó X, 719: ať nacpání a nafrání jsou k zdechu

Protiklad existujících a nově utvořených slov jako systémové dělení nemohl fungovat. S tímto prvkem originálu si Jungmann musel poradit případ od případu a vyřešit nemohl německý a polský překlad, protože i ty protiklad stírají. České filozofické a teologické názvosloví, které by mu usnadnilo úlohu, téměř neexistovalo.

Clothed with *transcendent brightness* didst outshine

hojným bleskem oděn byv,

Myriads though bright

svítil nad tisíce duchů přejasných!

(I, 86 ó 87)

(I, 90 ó 91)

Transcendent ve smyslu přesahující smyslové i rozumové možnosti je nahrazeno adjektivem hojný. Ztrácí se filozofický i teologický odstín. Mízí protiklad latinského slova oproti slovu domácím. Není to náhoda, slovo *transcendent* se v textu vyskytuje ještě dvakrát a vždy je přeloženo slabou a nepřesnou substitucí:

Satan, whom now *transcendent* glory raised

Satan, jehož sláva *jasná* zvýšila

Above his fellows, with monarchal pride

nade druhy své, jsa vlastní v domém

(II, 427 ó 428)

sobě ceny, samovládce nadutý

pýchou (II, 491 ó 494)

which th' Almighty seeing,	Kteréfl vida V-emohoucí, uprost ed
From his <i>transcendent</i> seat the saints among,	svatých, s sídla svého <i>paprskového</i>
(X, 613 ó 614)	(X, 698 ó 699)

V této oblasti tedy Jungmann nebyl schopen nalézt odpovídající systémové e-ení.

5.3.2 Mytologie

Milton erpal ve Ztraceném ráji z orientální, fíidovské, ecké i ímské mytologie a jeho text je protkán názvy zemí, m st, míst i osob. V Satanov armád tak jsou Thammuz i Moloch, zároveň s nimi v-ak i Saturn a Jupiter.

První Moloch byl, král stra-ný, zbrocený	First Moloch, horrid King besmeared with blood
krví lidských ob tí a slzami	Of human sacrifice, and parents' tears,
rodi , a jim pro trub a bubn ch est	Though for the noise of drums and timbrels loud
sly-et nebylo svých v esku nemluv at,	Their children's cries unheard, that passed through fire
daných v zápal modle jeho zu ivé.	To his grim idol. Him the Ammonite
Ctil ho Ammonita v Rabb , na vodných	Worshipped in Rabba and her wat'ry plain,
rovinách, a v Argob a Bazanu,	In Agrob and in Basan, to the stream
afl tam k proudu nejzáfl-fo Arnona.	Of utmost Arnon. Nor content with such
Nejsa spokojen tím sm lým sousedstvím	Audacious neighbourhood, the wisest heart
zmámil srdce krále moudrého, a hle,	Of Solomon he led by fraud to build
proti chrámu Pán staví jemu chrám	His temple right against the temple of God
™lomoun; a obracuje v modloháj	On that opprobrious hill, and made his grove
slí nou Hinnon dolinu, jeff Tofetem	The pleasant valley of Hinnom, Tophet thence,
slov odtavad, a ernou Gehennou,	And black Gehenna called, the type of Hell.
stra-ným pekel obrazem. Te p itáhl	Next Chemos, th' obscene dread of Moab's sons
Chamos, syn Moab chlipné stra-idlo,	From Aroer to Nebo, and the wild
od Aroer ku polední Abarim,	Of southmost Abarim; in Hesebon

pou-ti; v Hesbon, Horonaim a ve Seon	And Horonaim, Seon's realm, beyond
království, blíž Sibna vlnorodného	The flow'ry dale of Sibma clad with vines,
květné doliny, a k Asfar jezeru.	And Eleale to the Asphaltic pool.
Peor druhé jeho jména, kdy ponuknul	Peor his other name, when he enticed
Israele v Sittim, na své od Nilu	Israel in Sittim on their march from Nile
cesty, vzdáti jemu smilné oběti;	To do him wanton rites, which cost them woe.
vyhlita jest na něm Pán horlivost!	Yet thence his lustful orgies he enlarged
Odtud rozšířil svou mrzkost oplzlou	Even to that hill of scandal, by the grove
těm k háji lidozhoubce Molocha,	Of Moloch homicide, lust hard by hate;
koho pohorění; vražda s chlipností	Till good Josiah drove them thence to Hell.
sousedila, a je zbožný Joziáš–	With these came they, who from the board'ring flood
obě odtud zahnal v peklo horoucí.	Of old Euphrates to the brook that parts
S nimi přišli ti, jenž tam, kde plyne Frát	Egypt from Syrian ground, had general names
staromezný, a kde Egypt od Sýrska	Of Baälím and Ashtaroth,
dlí reka, slouli Astoret a Bál,	

V textu jedenatřiceti veršů originálu (I, 392–422) má Milton třicet jedna vlastních jmen, z nichž Jungmann zachoval dvacet devět. Vynechává dvě – Nebo a Eleale, tedy malou, ale nezanedbatelnou část. Za pozornost stojí trojice *Hinnon*, *Hesbon*, *Sibna* (v originále *Hinnom*, *Hesebon*, *Sibma*), kde se Jungmannova překlady shodují s textem, která ufil Burde. Některá vlastní jména po překladech omloum, Joziáš, ale v textu neznámých cizích jmen překládá přepisem. O substituci českému textu i neznámých božstev bohy slovanskými se Jungmann a na jednu jím zmíněnou výjimku (Perun) nepokouší.

Jungmann tuto lexikální oblast překládá v r. Malé množství slov vypouští, ale ne tak výrazně, aby oslabil Milton v básnický záměr. Substituci vyvolává v jediném případě.

5.3.3 Termíny

Další skupinou jsou termíny. Zde se Jungmann musel potýkat asi s největší výzvou, protože překlady po přelomu 19. století neměla odpovídající politickou, právní, teologickou ani

filozofickou terminologií. Zajímavé je i to, jak Jungmann na která slova záměrně nepekládal. V Miltonov originálu se například slovo *monarch / monarchy* vyskytuje jedenáctkrát, ale Jungmann je s jedinou výjimkou (mocná) vždy nepekládá oslabeným, obecnějším výrazem o vláda, království, král nebo dokonce dlouhým opisem o ten, jenž te řídí nebo sám (I, 692 a 693). Slovo monarcha, monarchie, monarchický nenajdeme ani jednou. Zde pravděpodobně sehrál roli jiný faktor, strach z cenzury.

Astronomická terminologie

Jungmann se nemohl kde inspirovat, protože česká slova neexistovala. Jelikož tuto oblast ale pravděpodobně nepovažoval za stejně důležitou jako terminologii filozofickou a teologickou, následující pasáže ve svém překladu zcela vynechává. To, co –est ver– je vbec nejdelším nepeloženým úsekem v celém překladu.

In sextile, square, and trine, and opposite,

Of noxious efficacy, and when to join

In synod unbenign, and taught the fixed

Their influence malignant when to show'r,

Which of them rising with the sun, or falling,

Should prove tempestuous: (X, 659 a 664)

Filozofická terminologie

Filozofické terminologie se Jungmann zhostil úspěšně. Jím užitá termíny se ve velké míře vřily a právě z jeho práce vycházel Antonín Marek při psaní své Logiky, ve které představil kompletní české filozofické názvosloví. Ukázka z pátého závěru ilustruje problematickou pasáž, s jejíž řešení se musel Jungmann potýkat.

flours and their fruit,

pak z květu plod

Man's nourishment, by gradual scale sublimed

krmivo člověka, již v moci životní

To vital Spirits aspire, to animal,

vzniká stupněm, v živočišném, v duchovní;

To intellectual, give both life and sense,

dává smysl a život, vtip a obraznost.

Fancy and understanding, whence the soul

Odtud rozum povstává, a rozum jest

Reason receives, and reason is her being,
 Discursive, or intuitive; discourse
 Is ofttest yours, the latter most is ours.
 (V, 482 ó 489)

bytnost du-e: smýslící I pat ící;
 onen lov ku, ten duch m vlastn j-í;
 (V, 561 ó 567)

Archand l v výklad, který má odpov d t Adamovi na jeho otázky, je plný filozofických termín jako *vital spirits, intellectual, sense, fancy, understanding, soul, reason, discursive, intuitive, discourse*. Jak si s nimi Jungmann poradil? Dnes by asi málokterý tená pochopil, fle *moci fivotní* odpovídají *spiritus animales*, odkazují k Descartesovi a karteziánství a odpovídají termínu *fivo i-ní duchové*. Také dualita mezi *understanding a reason*, dnes u Kanta apriorní a aposteriorní rozum, je u Jungmanna set ena ó *vtip x obraznost*. Podobn *discursive ó intuitive* ukrývající se za dvojící *myslící a pat ící*. T flko ov-em tato e-ení Jungmannovi vy ítat, protofle, jak ufl bylo e eno, na po átku 19. století nebyly odpovídající termíny bu k dispozici v bec, nebo p inejmen-ím nebyly ustálené a za 200 let od jeho p ekladu byly nahrazeny jinými. Je pozoruhodné, fle Jungmann v p eklad, který je celkov del-í nefl originál, je v této pasáfli o ver- krat-í. Jak bude ukázáno v ásti v nované délce textu, v popisných pasáffích Jungmann neváhal do p ekladu p idávat slova, která v n m nebyla, zejména epiteta, v terminologických pasáffích naopak nez ídka slova vypou-tí a sv j p eklad zkracuje.

Teologické termíny

U teologické terminologie to m l Jungmann zdánliv jednodu-í, protofle alespo tu e-tina do jisté míry m la. I tak se musel potýkat s Miltonovou protestanskou terminologií. Následující ukázka je ástí Bohova monologu o svobodné v lí a predestinaci. Originál ó III, 98 ó 128, Jungmann ó III, 118 ó 151.

I made him just and right,
 Sufficient to have stood, though free to fall.
 Such I created all th' ethereal Powers
 And Spirits, both them who stood and them who failed;
 Freely they stood who stood, and fell who fell.
 Not free, what proof could they have giv'n sincere
 Of true allegiance, constant Faith or Love,
 Where only what they needs must do, appeared,
 Not what they would? What praise could they receive?

já dobrým, nevinným,
 stvo il jej a zvolným stat I padnouti.
 Takto mocnosti a duchy nadv trné
 stvo il jsem, co stojí I co padli. Svou
 v lí stál, kdo stál, svou v lí padl, kdo padl.
 Zvolni nejsouce, cofl mohli za d vod
 dáti p ímý pravé oddanosti své,
 stale milosti a víry, íníce,
 co by museli, ne co by volili?

What pleasure I from such obedience paid,
 When Will and Reason (Reason also is choice)
 Useless and vain, of freedom both despoiled,
 Made passive both, had served necessity,
 Not me. They therefore as to right belonged,
 So were created, nor can justly accuse
 Their maker, or their making, or their Fate,
 As if Predestination overruled
 Their will, disposed by absolute decree
 Or high foreknowledge; they themselves decreed
 Their own revolt, not I: if I foreknew,
 Foreknowledge had no influence on their fault,
 Which had no less proved certain unforeknown.
 So without least impulse or shadow of Fate,
 Or aught by me immutably foreseen,
 They trespass, authors to themselves in all
 Both what they judge and what they choose; for so
 I formed them free, and free they must remain,
 Till they enthrall themselves: I else must change
 Their nature, and revoke the high Decree
 Unchangeable, eternal, which ordained
 Their freedom, they themselves ordained their Fall.

Jakáfl chvála jim a jaká lfbost mn
 z poslu-enství takého, kdy v le by
 jich a rozum (je I rozum volení),
 neuffite ni a sebe nemocni
 jsouce, bez samo innosti slouffili
 pot eb , ne mn . Jsou tedy svobodni
 právem, ani fl práv mohou viniti
 tv rce svého, stvo ení neb osud sv j:
 jak by p eduloftení snad zmáhalo
 jejich v li, neúchranným puzenou
 vý kem nebo p edzv d ním hlubokým.
 Odboj jich jest jejich ízení, ne mé:
 p edzvídám-li, nemá p edzvídání to
 moci na jich vinu, která fl jist by
 byla stala se I nep edzv d ná.
 Tedy bez donucení a ou inku
 osud v neb nezmného v domí
 mého zh e-ili, svým sob p vodem
 jsouce v soudu svém I obrání;
 tak jsem stvo il volnými, a volnými
 bu te, le se sami dadí v porobu;
 musil bych je sic v jich zm nit p írod ,
 odvolati v ný vý ek vzne-ený,
 nezmnitelný, jen fl ídil volnost jich,
 oni z ídili sv j pád.

S výjimkou *ethereal Powers and Spirits*, co fl p ekládá jako *mocnosti a duchy nadv trné*, se Jungmann s tímto dlouhým, náro ným úsekem vypo ádal do b e. Se slovem *ethereal* (éterický, nadpozemský) Jungmann bojoval, dvacet výskyt v originále p ekládá bu jako nadv trný, nadpov trný, nebo z v trných ástek. *P eduloftení a p edzv d ní* jsou v daném kontextu zda ilými p eklady slov *predestination a foreknowledge*, termín , je fl bychom dnes p eloffili jako p edur ení a pov domost.

V místech, kde se vyskytuje více slov s podobným významem, má Jungmann problémy.

Others apart sat on a hill retired,
 In thoughts more elevate, and reasoned high
 Of Providence, Foreknowledge, Will and Fate,
 Fixed Fate, Free Will, Foreknowledge absolute,
 And found no end, in wand'ring mazes lost.

si sedli na stranném
 jiní vr-ku opodál a hloubali
 myslí vzne-enou, co to jest opatrnost,
 p edv d ní, v le, los: los nezmný,
 v le zvolná, p edv d ní ouplné.

Of good and evil much they argued then,
 Of happiness and final misery,
 Passion and apathy, and glory and shame,
 Vain wisdom all, and false philosophy:
 (II, 557 ó 565)

V zmatení tom bludném konce nena-li.
 Mudrovali mnoho o dobrém a zlém,
 o blaženosti a bídí konečné,
 o váni a klidu, o haně a cti.
 Vše to marné umění a jalová
 moudrost, (II, 642 ó 652)

Providence je prozřetelnost, nikoliv opatrnost. *Foreknowledge* je povědomost. Je zajímavé, že na tomto místě Jungmann překládá jako předvídaní nikoli předzvěstí, jako v předcházejícím příkladu ze stejného způsobu. Je to další důkaz toho, že termíny v Jungmannově době nebyly ustálené, a proto ani Jungmann nebyl konzistentní. Je ovšem třeba zopakovat, že se jednalo o překladačskou situaci z dnešního pohledu stále představitelnou, protože Jungmann se musel spoléhat, že správnost jeho řešení způsobem potvrdí a další vývoj. Musel věřit, že se jeho řešení ujme. V tom, že takové riziko podstoupil, vyniká jeho překladačská odvaha.

5.4 Styl

Miltonův styl bývá označován jako napjatý. Tohoto napětí je v češtině docíleno neobvyklým poútkem v těchto částech v t. Mathesius (1933, s. 151) jej charakterizuje takto: *š Plynulý sloh alfb tinský jako by byl ztotožněn s tím poútkem v těchto částech a v t, kde to, co je blíž a znám j-í, stojí před tím, co je vzdálen j-í nebo nov j-í. Sloh napjatý známe dobře z antiky a v anglické literatuře se v období alfb tinském a miltonském objevuje jen u těch kterých skladatelů náboženských. Tímto napjatým stylem vyzdvihuje Milton ty v těchto částech i v ty, které považuje v kontextu za závazné.* Takové napětí má důsledky i pro psychologii čtenáře. Slouží k oddalování pochopení výpovědi a má čtenáře přinutit k pozornějšímu čtení. Této techniky Milton využívá v celé básni, lze ji doložit na úvodních verších Ztraceného ráje.

Of man's first disobedience, and the fruit

Neposlušnost prvního člověka i plod

Of that forbidden tree, whose mortal taste

stromu zakázaný, jehož požití

Brought death into the world, and all our woe,

zhoubné vneslo smrt a bídu v celou

With loss of Eden, till one greater man

na světě s ztrátou ráje, až nás Bůh člověk

Restore us, and regain the blissful seat,

vykoupil a získal opět blažené

Sing Heav'nly Muse,

ono sídlo, - zpívej, Múzo nebeská!

Genitivní objekt (Of man's first disobedience) stojí před predikátem, který je je-t posunut dalším rozí eným objektem (and the fruit Of that forbidden tree), na němž závisejí vedlejší v ty (whose mortal tasteí). Tímto spojení predikátu (sing) a objektu (Of man's first disobedience) je je-t porušeno inverzí slovosledu. V e-tin však, jak Mathesius (1947, s. 351) poznamenává, vypadá spojení predikátu s objektem jinak než v angličtině. *š V e-tin je to spojení značně volné a připouští, aby mezi oba členy byla vkládána jiná úroveň, kdežto v angličtině je snaha v-emožně dosáhnout toho, aby sloveso a předmět nebyly od sebe odděleny.* Proto je v Jungmannově překladu, který nemá vztah k poezii, stylistické napětí méně.

K vytváření takového napětí Milton používal dlouhých period. Ty Jungmann rozděluje na několik samostatných vět, čímž stylistické napětí založené na neobvyklé pozici vložených vedlejších vět ztrácí. Charakteristickým znakem Miltonova textu jsou dlouhé periody, které tvoří samy o sobě malou významovou jednotku a zároveň velmi úzce souvisejí s periodami sousednímu. Navíc se jakoby otáčejí kolem středů, kterým je pro periodu verbum v hlavní větě a pro soustavu period, zpravidla celý zprvu, myšlenkové jádro zprvu. Za příklad poslouží úvodní třináctiveršová perioda básně, kterou Jungmann dává na tyto i v ty:

Of man's first disobedience, and the fruit	Neposlušnost první lovkyně a plod
Of that forbidden tree, whose mortal taste	stromu zakázaný, jehož pohlaví
Brought death into the world, and all our woe,	zhoubné vneslo smrt a bídu věčnou
With loss of Eden, till one greater man	na světě ztrátou ráje, až nás Bůh lovkyně
Restore us, and regain the blissful seat,	vykoupil a získal opět blaženost
Sing Heav'nly Muse, that on the secret top	ono sídlo, - zpívej, Múzo nebeská!
Of Oreb, or of Sinai, didst inspire	Ty, jenž na Orebě, vrchu tajemném,
That Shepherd, who first taught the chosen seed,	nebo tam na Sinaji nadchla pastýř,
In the beginning how the heav'ns and Earth	aby o nebe a země počátku
Rose out of Chaos: or if Sion hill	z smíšené lidu il zvolený; i t
Delight thee more, and Siola's brook that flowed	hora táhla Sionská a Siloe
Fast by the Oracle of God; I thence	potok, u svatyně boží tekoucí?

Invoke thy aid to my adventurous song,	Vzývám odtamtud tvou pomoc k písni své,
That with no middle flight intends to soar	kteráfl nad aonské hory vzlétnouti
Above th'Aonian mount, while it pursues	sm le mání po v cech afl dosavad
Things unattempted yet in prose or rhyme.	v próze ani v rytmu nevypravených.

Jiným Jungmannovým zásahem do syntaxe je zm na druhu vedlej-ích v t ó nap . v ty vztafné v asovou.

í alone I passed through ways	zb hám drahn stezek, tu-ím samotná
That brought me on a sudden to the Tree	afl se octnu tam, kde strom ten v d ní
Of interdicted Knowledge: (V, 50 ó 52)	stojí zakázaný (V, 64 ó 66)

Tato zm na byla pravd podobn inspirována n meckým p ekladem, Búrd v p eklad nabízí totofné e-ení. Více o tom v kapitole nep ímý p eklad. Na dal-ím p íkladu vidíme jiný Jungmann v postup, vznik nové vedlej-í v ty.

That brought me on a sudden to the tree	afl se octnu tam, <i>kde</i> strom ten v d ní
Of interdicted Knowledge: (V, 50 ó 52)	stojí zakázaný (V, 64 ó 66)

V p ekladu první v ty Ztraceného ráje najdeme v t-ínu d lefitých stylistických technik, které Jungmann pouflíval. Je tu rozd lení dlouhého souv tí na více v t, nahrazení vedlej-í v ty participiem (*and Siola's brook that flowed Fast by the Oracle of God x Siloe potok, u svatyn bofl tekoucí*), zm na vztafné vedlej-í v ty v ú elovou (*That Shepherd, who first taught the chosen seed x nadchla pastý e, aby í u il*). Pro Jungmann v p eklad je dále typická zm na, která posiluje nominální tendenci jeho textu. Vedlej-í v tu s predikátem (*how the heav'ns and Earth rose out of Chaos*) nahrazuje jmennou vazbou (*aby o nebe a zem po átku*). Tato tendence k nominalizaci textu, která je p ítomna v celém p ekladu, se projevuje p evád ním r zných typ vedlej-ích v t na participiální skupiny nebo jmenné vazby. Jungmann v p eklad je proto hutný, kondenzovaný a n kdy ne snadno pochopitelný pro tená e, který není obeznámen s originálem.

Milton se snaflil své my-lenky vyjád it co nejmen-ím po tem slov. Proto v originále nenajdeme zbyte ná slova, která by nem la smysl pro význam v ty. Walter Raleigh (1915, s. 198) Milton v styl ve Ztraceném ráji charakterizuje takto:

öHe chooses his every word. You cannot guess the adjective from the substantive, nor the end of the phrase from its beginning. Every word is of value. There is no mortar between the stones, each is held in place by the weight of the others, and helps to uphold the building.ö

Milton vybírá každé slovo. N kdy nelze ur it, zda se jedná o adjektivum i o substantivum, zda jde o konec fráze nebo za átek nové. Každé slovo má sv j význam. Mezi jeho kameny není fládná malta, fládná podpora, slova se drží na svém míst vahou slov sousedních.

P ekladatel Ztraceného ráje by se tedy m l snažit slova nep idávat, protože to není pot eba, a nem l by je ani ubírat, protože tím m fle podrýt kohezi celého textu. Jungmann se v-ak dopou-t l obojího. P estofe mnoho slov nebo ver- zkracoval i vynechal, vzrostl mu oproti originálu výrazn po et ver- v básni. Jungmann v p eklad je v každém z dvanácti zp v del-í nefl originál. Dohromady tento rozdíl iní 1461 ver- . Nezapomínejme, fle Jungmann v ver- je o slabiku del-í, a fle tedy Jungmannovi m fleme p i íst dal-ích zhruba 12 026 slabik. Po ítáme-li 10 slabik do ver-e, iní tedy rozdíl mezi originálem a Jungmannovým p ekladem p iblifn 2660 ver- . Jungmann v p eklad je tedy o celou tvrtinu del-í nefl originál, p iblifn o t i Miltonovy zp vy.

	John Milton	Josef Jungmann
Po et ver- v 1. zp vu	798	869
Po et ver- v 2. zp vu	1055	1219
Po et ver- v 3. zp vu	742	827
Po et ver- v 4. zp vu	1015	1151
Po et ver- v 5. zp vu	907	1031
Po et ver- v 6. zp vu	912	1079
Po et ver- v 7. zp vu	640	739
Po et ver- v 8. zp vu	653	739
Po et ver- v 9. zp vu	1189	1384
Po et ver- v 10. zp vu	1104	1262
Po et ver- v 11. zp vu	901	1010
Po et ver- v 12. zp vu	649	716
Celkový po et ver-	10 565	12 026

Příklad bývá delší než originál. Milton v styl je hutný a angličtina má více jednoslabičných plnovýznamových slov než čeština, takže určitý nárust, pokud Jungmann nechtěl vynechávat, se dal očekávat. Jungmann ale přidává slova, která se v předloze nevyskytují:

who beheld,	jeřto s bezpečněho bezpečně na t la
From the safe shore their floating carcasses	vrah tonoucích a kola ztít ná
And broken chariot wheels. (I, 309)	voz jejich <i>plesající</i> patili (I, 329)
Beguiled by fair idolatresses, fell	přilnul vln milostí
To idols foul. (I, 445)	k slavným modláčkám a <i>od Hospodina</i> uchýlil se k ohavnosti pohanské. (I, 470)
Jehovah, who in one night when he passed	Hospodina! který za jednu
From Egypt marching, equalled with one stroke	přinoc večko pobil prvorozené
Both her first-born and all her bleating gods. (I, 487)	v zemi egyptské, <i>i lid i hovada</i> , bohy jeho bezpečí. (I, 517)
for never since created man,	Nikdy <i>v svít</i> od stvoření lovka
Met such embodied force, (I, 573)	neshlukla se taká síla, jeřto by (I, 620)
a second multitude	Tu jiný podivn
With wondrous art founded the massy ore,	zástup rudu rozpoutí, a odmíse
Severing each kind, and scummed the bullion dross (I, 702)	druhy, shání trusky <i>s kovu vroucího</i> . (I, 762)
Behold a wonder! They but now they seemed	a, ejhle, div!
In bigness to surpass Earth's Giant sons	Ti, jenř nad obry, plod země potvorný,
Now less than smallest dwarfs, in narrow room (I, 777)	vzřstem předili, te vpidimuffky

For still they knew, and ought to have remembered

The high injunction not to taste that fruit,

Whoever tempted; (X, 12 ó 14)

Znali jsou a měli m li ústavu

v pam ti ten p íkaz *Pán* veliký,

aby, bu te jakkoliv k vábení,

netknuli se toho ovoce. (X, 14 ó 17)

Or come I less conspicuous, or what change

Absents thee, or what chance detains? Come forth. (X, 107)

Zdař p ícházím

v malém blesku? Nebo která prom na

oddaluje tebe? *Kde jsi?* Ukaf se! (X, 125)

Love was not in their looks, either to God

Or to each other, but apparent guilt,

And shame, and perturbation, and despair,

Anger, and obstinacy, and hate, and guile. (X, 111)

nebylot lásky v jejich pohled

ani k Bohu, ani k sob *odm nn* ,

nýbrfl vina zjevná, stud a nepokoj,

zá-tí, urputnost a nenávisť a hn v,

zoufalost a podvod; (X, 131)

So scented the grim feature, and upturned

His nostril wide into the murky air, (X, 279)

takto enichá to lité stra-ídlo

mrzké, krout prostrannými ch íp mi

shnilém v pov t í (X, 313)

the rest were all

Far to the inland retired, about the walls

Of Pandaemonium, city and proud seat (X, 422)

dále ostatek

st hoval se do pekel a *hromadn*

postavil se v kol Pandemonia

nádherného hradu Sv tlono-ova (X, 473)

Thrones, Dominations, Princedoms, Virtues, Powers (X, 460)	Tr ny, panstva, <i>vlada ové</i> , knížatstva, mocnosti a moci,í (X, 519)
Long were to tell What I have done, what suffered, with what pain (X, 469)	I dlouho by povídati bylo, co jsem <i>v pochodu</i> vytrp l a konal, kterak trudn b edl (X, 530)
So having said, a while he stood, expecting Their universal shout and high applause To fill his ear, when contrary he hears On all sides, from innumerable tongues A dismal universal hiss, the sound (X, 504)	e kl a stane chvíli, o ekávaje v-eobecné pochvaly a ok iku u-ím milého; neřl <i>kam se obrátí</i> sly-í zev-ad nes ítelných jazyk p eohydne sip ní, hlas pohrdy (X, 575)
Huge Python, and his power no less he seemed Above the rest still to retain; (X, 531)	Python náramný, <i>a drakem jsa</i> , nad jiné se mocen posud býti zdál; (X, 603)
Thou therefore on these herbs, and fruits, and flowers Feed first, on each beast next, and fish, and fowl, (X, 603)	Vezmi tedy nap ed tyto <i>v-eliké</i> byliny <i>a zelí</i> , kv t a ourody; potom ryby, zv a ptactvo pernaté (X, 686)
till we end In dust, our final rest and native home. (X, 1084)	ařl se, <i>prachem jsouce</i> , v prachu octneme, v tom svém domovu, a odpo inutí (X, 1236)

To jsou p íklady Jungmannova zasahování do textu v prvním a desátém zp vu. P ídávaná slova jsou v-ech slovních druh , v-ech stylistických úrovní. Mnohem ast ji ale Jungmann

jen roz-í uje Milton v výraz, aniž by naru-íl p vodní smysl. Zároveň však tato roz-í ení nepřináší novou informaci, neobjasní myšlenky originálu. Jsou ve v-ětině samotné a zbytečné. Právě tímto způsobem se Jungmann snaží navodit vysoký styl, především přidáváním epitet. Příklady z prvního a desátého zpěvu:

errands (I, 152) ó omrzalá poselství (163)

wand (I, 294) ó outlá t tina (309)

flower od Heaven (I, 316) ó slavné nebes květinové (335)

To slumber *here*, as in *the vales of Heaven?* (I,321) ó Zdaž v *tom plápolu* tak spíte povln

jako jindy v *květinách nebe dolinách?* (340)

pursuers (I, 326) ó poslové pomsty (347)

ere well awake (I, 334) ó pomatení za chvíli, než cele je mine dímota (356)

like night (I, 343) ó co noc černá (363)

rebellion (I, 363) ó buřtství mrzké (385)

to Hell (I, 418) ó v peklo horoucí (444)

leper (I, 471) ó sluhu malomocného (500)

up sent a shout (I, 541) ó pokřikuje vesele

distends with pride (I, 572) ó chloubnou pýchou se nadýmá (618)

in his strength (I, 572) ó v zteklém úporu (619)

works (I, 694) ó o nádherných dílech (753)

strove I, 721) ó o pýchu horlil (783 ó 784)

their summons called (I, 757) ó šKdo,ž takto zní prohlášení,í, ten k sněmu přijíždě (820)

at the Soldan's chair (I, 764) ó an na zabradle se floydán kochá kratochvílí krvavou (831)

foe (X, 11) ó vraha zjevného (13)

incurred (X, 15) ó právem uvalili na sebe (19)

Father (X, 63) ó Otec nejvyšší (75)

answered (67) ó odpoví a ce (79)

to Adam called aloud (X, 102) ó povolal pak Adama a pravil jemu, ka (119 ó 120)

calamitous (X, 132) ó trudné, strastné (153)

say (X, 158) ó Rci a mluv. (180)

to the air (X, 212) ó pov trné vystaveni nehod (240 ó 241)

father (X, 216) ó otec laskavý (245)

success (X, 239) ó zda ení blahé (270 ó 271)

amity (X, 248) ó p ízn svazem (281)

both X, 282) ó ob potvory (316)

raging sea (X, 286) ó erném, vzteklém mo i (321)

plaint (X, 343) ó ná ek flalostný (386)

orbs (X, 397) ó sv tel koulemi (444)

Through Sin to Death exposed by my exploit (X, 407) ó h íchu skrz mé úsilí, skrze h ích pak smrti blaze (455)

joy (X, 577) ó radosti posm va né (655)

began (X, 590) ó slovy po ne (670)

fowl (X, 604) ó ptactvo pernaté (687)

north (X, 695) ó kon iny zimavé (785)

shore (X, 696) ó lednatých b eh v (786)

seas upturn X, 700) ó troudili mo ské z spodu valy (791)

the irrational (X, 708) ó nerozumná zví ata (801)

fled (X, 713) ó úskokem vyhýbají sp -ným (805 ó 806)

Him after all disputes forced I absolve (X, 828) ó Toho já po v-em rozpaku, fle k iv mi není B h,
p íti nemohu (931 ó 933)

thus (X, 914) ó tak krut (1034)

aid (X, 919) ó v rné pomoci (1042)

hatred (X, 928) ó ho ká nenávist (1052)

my displeasure (X, 952) ó mé tvá i nelibost (1080)

augment (X, 964) ó zveli í náramn (1094)

wretched (X, 985) ó plném b d a psot (1120)

the rest (X, 1008) ó e i její ostatek (1145)

hope (X, 1043) ó sladké nad je (1185)

evils (X, 1080) ó nesnáží a psot (1231)

Jiné výrazy i celé ver-e Jungmann naopak vynechává. V prvním zp vu:

prone on the flood (195), sublimed with mineral fury (235), this the soil (242), with rallied arms (269), pernicious (282), Or in Valdarno (290), Of hell (315), and Seraph (324), Excelling human (359), On that opprobrious hill (403), airy purposes (430), uxorious (444), when he passed from Egypt marching (487 ó 488), and palaces (497), and Ida (514), whereof so rife (650), fierce with grasped arms (666), spacious (689), the sound-board (709), ascending (721)

v desátém:

And manifold in sin, deserved to fall (16), About the new-arrived (26), ministrant (87), approaching (102), or what chance detains? (108), this day (125), by my complaint (131), nigh (159), abashed (161), judged as then best (173), thou shalt go (177), Unbid (204), Nor shall I be wanting (270), damp and dark (283), eastward (292), still moves with thine (359), numerous (397), blasted (412), bent their aspect (454), pace for pace (589), at random (628), solstitial (656), celé ver-e 659 ó 664, thwart of these (703), these were from without (714), did I solicit thee (744), how gladly would I meet Mortality my sentence, and be earth Insensible (775 ó 777), and so last to perpetuity (812), as one disarmed (945), yet ere conception (987), not thy contempt (1018), against ourselves (1042)

Zde ufl jistý vzorec vypořadovat lze. Vynechávání se ve v t-in p ípad týká lexikáln náro ných míst, se kterými si Jungmann nev d l rady ó typicky jsou vynechávána dlouhá slova latinského p vodu (*pernicious*, *uxorious*, *spacious*, *solstitial*, *perpetuity*), celé ver-e 659 ó 664 obsahující astronomické termíny.

Krom vynechávání Jungmann také zkracuje. V prvním zp vu například:

of monstrous size (197) ó potvorní (208)

as seamen tell (205) ó prej (219)

combustible and fuelled (233 ó 234) ó pál ivá (245)

supernal power (241) ó V něho (253)

dispose and bid (246) ó kázat (259)

happy fields, where joy for ever dwells (249 ó 250) ó pole v n blaflená (262)

in fears and dangers (275) ó v úzkostech (290)

by whom they dread (333) ó v dce (354)

blotted out and razed (362) ó smazáni (386)

where he stood on the bare strand (379) ó k n mu na b eh (400 ó 401)

essence pure (425) ó podstata (451)

the streets of Sodom and that night in Gibeah (503 ó 504) ó Sodoma I Gibeá (536)

power of mind (626) ó mysl (680)

toward the vault of Heaven (669) ó proti nebi (726)

with wondrous art (703) ó podivn (762)

unheard or unadored (738) ó neneznán (800)

men called him (740) ó chromým slul (801)

sov' reign power (753) ó v dce (816)

V desátém zp vu:

vain and void (50) ó prázdnu (58)

mild Judge (96) ó soudce (113)

to judgement he proceeded (164) ó odsoudil (185)

steering his zenith (328) ó se ubírá (368)

with tidings fraught (346) ó s zprávou (389)

the affairs of Hell no detriment need fear (408 ó 409) ó bezpe no jest peklo (458)

fondly thinking (564) ó mn jíce (640)

devour unspared (606) ó sfírej (690)

dogs of Hell (616) ó pekelníci (701)

fit of passion (626 ó 627) ó jakous vá-ní (714)

the mouth of Hell (636) ó peklo (725)

centric globe (671) ó kouli (757)

sideral blast, vapour, and mist, and exhalation hot, corrupt and pestilent (693 ó 695)

Jungmann: mhy, poflárý a morové, shnilé páry (784 ó 785)

I eat or drink (728) ó poflívám (821)

Nature's law, meze náture,

by which all causes else according still nep echoditelné nikomu (910)

to the reception of their matter act,

not to the extent of their own sphere. (805 ó 808)

with tears that ceased not flowing (910) ó slzy cedila (1030)

thy frailty and infirmer sex (956) ó tob slab j-í (1085)

offices of love (960) ó láskou (1089)

in thy power it lies (986 ó 987) ó u tebe to (1122)

with our own hands (1002) ó sami (1140)

more sublime and excellent (1014 ó 1015) ó velebn j-ího (1153)

with what mild and gracious temper (1046 ó 1047) ó kterak laskav (1189)

sorrow unfeigned (1092) ó lítost (1246)

6 Vliv Jungmannova p ekladu

řivotnost p ekladu tkví v tom, jak se v lení do vývoje domácí literatury. V tomto sm ru se Jungmann v p eklad Ztraceného ráje právem adí mezi nejvýznamn j-í obrozenecké texty v bec. Jifl dva roky po jeho vydání, v roce 1813, vychází na pokračování v Prvotinách p kných um ní Polákova rozsáhlá lyrická báse Vzne-enost p írody. Málokomu se dostalo od sou asník tak p íznivé kritiky jako Polákovi. Hn vkovský ji ozna il za geniální, Puchmajer napsal, fle šostane hrdostí ech ō a Jungmann (1821, s. 150) prohlásil, fle *šTato vlastn popisná báse jest v jistém ohledu nejvýte n j-í afl posavade plod eského básnictví a hodna nejlep-ích toho tvaru cizokrajným básním na bok postavena býti.* Nedivme se, fle Jungmann hodnotí Polákovu báse tak p ízniv . Kvality, které na ní oce uje, jsou kvalitami, které do eské obrozenecké literatury p inesl jeho p eklad Ztraceného ráje. V-ak se také Polák (2002, s. 12) v p edmluv svého díla k Miltonovi, k Jungmannovu Miltonovi, hlásí:

š Ó kdyby Milton mou dle p edm tu písn velebné

Neb kdyby nesmrtný upravit cht l ke zp vu harfu

Thomson, a Kleist své v útrobu mou city byl v stavu líti,

Ó, co hlásal bychō

Jungmann dále v Kroku Poláka chválí za rysy, které do literatury p inesl v p ekladu Ztraceného ráje ó archaismy, neologismy, uřívání verbálních substantiv. Zde ov-em podobnost nekon í. Polák také shodným zp sobem pouřívá p esahy. Vzne-eností p írody se tedy do eské literatury dostávají stavební kameny Jungmannovy p ekladatelské strategie.

P eklad Ztraceného ráje ale nem l bezprost ední vliv jen na eskou literaturu, ale i na v du. Markova Logika eská, vydaná r. 1820, která m la obrovský vliv na tvo ení domácí terminologie, obsahuje bezpo et termín z p ekladu Ztraceného ráje. Je zajímavé sledovat v Jungmannov slovníku, vydávaném v letech 1834 ó 39, jak asto v n m Jungmann jako zdroj uvádí Markovu Logiku, p estofle Marek slova p ejal práv od Jungmanna, asto práv z p ekladu Ztraceného ráje. Na p íklad slovníkové definice slov obraznost, rozum a smysl v-echny odkazují k Markov Logice, p estofle se vyskytují ufl v p ekladu Miltonova eposu. Marek rozvíjí, co Jungmann za al, domý-lí a up es uje, a vytvá í tak první ucelenou logickou, filozofickou a psychologickou terminologii. Takové zásluhy si m fle p ipsat málokterý p eklad.

Zatím, a to je Jungmannova zásluha nejvíce, uvádí do češtiny celou řadu nových slov, která se ujala nejen v básnickém jazyce nebo ve vědě, ale v každodenní komunikaci. V doslovu k vydání z roku 1811 jsou dnes tak běžná slova jako: dech, dav (u Jungmanna v tví množství ehokoliv, tedy i dav vody), dráha, látka, kolmý, mlčet, následovat, obad, ohromný, panovník, ples (ve významu tanec), popud, předmět, přelud, přiroda (namísto přirozenost), prohlížet si, stěd (místo prostěd), touha (místo toužení), tvar, výspa, zabývat se (u Jungmanna bavit se), zbořovat, zdroj, znak a další. *Štoto je asi to nejvíce, čeho m fě být dopřánu lexiku n kterého díla: aby se stalo lexikem celonárodním.* (Cejp, 1958, s. 427)

Překlady Ztraceného ráje také odstartoval překládání z angličtiny. V Jungmannově seznamu (1848, s. 660 a 671) *šjmen spisovatel cizích, z nichž do češtiny překládáno* ufl se objevuje řada dalších překlady: elakovský překládá Scottovu Jezerní pannu (1828), Doucha Thomsonovy Poásy (1842), Jakub Malý Shakespearova Othella (1843). V témfě roce vychází druhé vydání Jungmannova překlady Ztraceného ráje. Objevují se také první překlady prózy a Jakub Malý překládá Dickense, v jeho Bibliotéce zábavného čtení vychází Irving v Rip van Winkle. Také za tento náhlý vzestup zájmu o anglicky psanou literaturu m fěme Jungmannovi připsat zásluhy.

7 Závěr

Tolik tedy k Jungmannovu překladu a jeho překladatelským metodám, které jsou, jak bylo ukázáno, podřízeny celkovému umleckému záměru. Právě tento záměr Jungmanna přivedl k překládání Ztraceného ráje. Jungmannovým cílem bylo vytvořit český psaný básnický epos, a dokázat, že český jazyk a česká literatura se mohou srovnávat s vyspělými evropskými kulturami. Svému záměru podřizuje nejen volbu překladu, ale i prostředky. Bylo ukázáno, jak při práci na svém překladu vyufflval překlady Ztraceného ráje do poltiny a n m iny, tedy do jazyk , které ovládal lépe než jazyk originálu. Nečinil tak pouze z důvodu lepší porozumění, ale zároveň si z toho překlad a z originálu vybíral takové prvky, které se mu hodily při jeho snaze vytvořit vysoký český básnický text. V jeho překladu jsme našli jednotnou koncepci díla, která funguje na všech rovinách a která byla postupně popsána v předcházejících kapitolách. Je třeba jednou si ji shrnout.

Především je to Jungmann v verši. Ztracený ráj je napsán v nerýmovaném pětistopém jambu, tedy vzestupným veršem, kdežto Jungmann v překladu nahradil jamb trochejem a přiděl jednu slabiku. Vznikl tak jedenáctislabičný verš s muflským zakončením. Druhý aspekt, ve kterém se Jungmann liší od předlohy, je metrická osnova. Milton nezachovává důsledně po et slabik ve verši ani rozložením slovních přízvuků, Jungmann je v tomto ohledu důsledný a obojí v souladu s dobovými požadavky přesně zachovává. Poměr verše a vety je u Jungmanna charakterizován soustavou přesahů, jež jsou důležitým jednotícím prvkem textu. Jungmann je vytvářel i na místech, kde v originále nejsou. Jungmannovy postupy v oblasti prozodie podporují izolování slova okrom stopovosti k němu přispívá syntaktické vyhrcování verše, jeho intonační rozdrobení, trhání kontextu přesahy a drobení stopy. Všechny tyto prvky dohromady vytvořily ideální prostředí pro ufflávání neologismů. Metrická struktura byla přizpůsobena základnímu požadavku básnického jazyka o dominantnímu postavení lexikální stránky.

Také tato je podobně vyhraněná. Nejnápadnější rysem jsou neologismy. Jungmann v slovník má dva póly oproti homogennímu poli abstrakt stojí mix lexika po stránce přívodu slov (polonismy, rusismy, slova jihoslovanská), i po stránce jeho vzniku (souasná slovní zásoba, neologismy, archaismy). V lexikální oblasti Jungmann experimentoval nejvíce, se všemi pozitivními i negativními důsledky. Z desítek nových slov, která Jungmann ve Ztraceném ráji přivádí do poltiny, se nemohla ujmout všechna.

Také styl *Paradise Lost* je text jednotný. Dlouhá a složitá souvětí, typická pro Milton v originálu, jsou sice zkracována, ale specifický slovosled a časté přechyby jsou pro Jungmanna v překladu charakteristické a vytvářejí stylistické napětí v oblasti hypotaxe. Společně s dalšími rysy, jakými jsou přechyby a participia nebo gramatické dvojice (*but a part* oproti *whole*) tvoří jednotu.

Jungmann přichází se svým překladem *Ztraceného ráje* v situaci, kdy překlady suplují funkci převodních děl a upravují půdu pro českou národní literaturu. Jeho překlad *Ztraceného ráje* je první velkou rytmicky versem psanou básní české literatury. Již dva roky po jeho vydání ale vydává Polák svou *Vznešenost přírody*, převodní české dílo, které, jak bylo ukázáno, na Jungmanna v překladu navazuje a v mnohém z něj čerpá. Jungmann tedy svůj cíl splnil.

Pokoušíme-li se zhodnotit současnou životaschopnost Jungmannova překladu, nesmíme zapomínat, že byl vytvořen v letech 1800 až 1804, tedy před více než 200 lety. Životnost přitom i u těch nejlepších literárních překladů jen zřídka překračuje dvě generace. Velikost Jungmanna jako překladatele spoívá ve shodě jeho osobních překladatelských cílů a vývojových potřeb české literatury a v tom, jak je sám dokázal naplnit. Ve vývojové hodnotě jeho překladu ovšem tkví také jeho záležitost pro pozdější posuzovatele. Jistě nebudeme souhlasit s Chalupného (1911, s. 18) nadšenými reakcemi, není pravdou, že Jungmann dovedl místy vyjádřit myšlenku Miltonovu lépe než Milton sám ani že šlibozvuk i deklamace nejlepších míst překladu zaujímají podnes první místo v literatuře české. Tak tomu ostatně nebylo ani v roce 1911, kdy to Chalupný píše. Jungmann v překladu *Ztraceného ráje* dnes nemůžeme pokládat za dílo, které by bylo klasické samo o sobě. Jedná se ale nepochybně o text významný a důležitý pro vývoj českého básnictví a literatury obecně. Bylo ukázáno, že přímo vedl k první velké převodní české básni, Polákovu *Vznešenosti přírody* a stojí za nástupem překladové aktivity z anglické a americké literatury. Jungmannovy neologismy v kombinaci s přechyby, inverzním slovosledem a syntaktickými předlohami uprostřed veršů jeho tení pro dnešního čtenáře náročné, ale podobně vysoké nároky na čtenáře klade i Milton v originálu. Vývojový význam Jungmannova překladu není v jeho přístupu dnešnímu čtenáři, ale v tom, jaké nabídl četě nové možnosti. Jeho hodnota je především historická.

Na tomto místě se sluší připojit krátkou poznámku o dvou nových překladech *Ztraceného ráje*. Josef Julius David vydal svůj v Ottově nakladatelství, v edici Světová knihovna, v roce 1911. František Pracha o rok dříve přeložil sedmý zpěv, *Stvoření světa*. Podrobnějším rozбором se zabývá Emanuel Chalupný (1912, s. 159) a o Prachově překladu konstatuje:

š Pan p ekladatel v-ak netoliko následoval Jungmanna v p ekládání, nýbrfl osvojuje si také voln j-í obraty, jimifl Jungmann originál místy p ebás uje.õ Pokud jde o David v p eklad, Chalupný (1912, s. 163) ho charakterizuje jako š typický produkt Vrchlického -koly s takovými typickými rysy jako uflívání slov krm místo pokrm, br místo brn ní a podobn .õ Ani po více nefl dvou stech letech od jeho vydání a p es v-echny jeho nedostatky a chyby, nemá tedy eská literatura k dispozici hodnotn j-í p eklad Ztraceného ráje nefl Jungmann v.

8 Bibliografie

8.1 Primární literatura

BÜRDE, Samuel Gottlieb. *Johann Milton's Verlorne Paradies*. Charleston: Nabu Press, 2012. ISBN 978-1274754134.

FOWLER, Alastair (ed.). *John Milton: Paradise Lost*. London and New York: Longman, 1998. ISBN 978-1405832786.

JUNGMANN, Josef. *P eklady I Ztracený ráj*. Praha: SNKLHU, 1958.

JUNGMANN, Josef. *Dvojí rozmlouvání o jazyku eském*, in: *Boj o obrození národa: výbor z díla Josefa Jungmanna*, Praha: Kosek, 1948.

JUNGMANN, Josef. *Slovesnost*. Praha: eské muzeum, 1846.

JUNGMANN, Josef. *Zápisky*. Praha: J.Otto, 1907.

LEONARD, John (ed.). *John Milton: Paradise Lost*. London: Penguin Books, 2000. ISBN 978-0140424263.

LEWALSKI, Barbara K. (ed.). *John Milton: Paradise Lost*. Oxford: Blackwell Publishing, 2007. ISBN 978-1405129299

POLÁK, Milota Zdirad. *Vzne-enost p írody*. Blansko: Ad Fontes, 2002.

PRZYBYLSKI, Jacek. *Milona Ray Utracony*. Krakov: A.Grebla, 1791.

ZACHARIÄ, Friedrich Wilhelm. *Das Verlohrne Paradies*. Altona, 1762.

8.2 Sekundární literatura

CEJP, Ladislav. *Jungmann v p eklad Ztraceného ráje*, in: *P eklady I Ztracený ráj*. Praha: SNKLHU, 1958.

DANIELSON, Dennis (ed.). *The Cambridge Companion to Milton*, 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. ISBN 978-0521655439.

- FISCHER, Otokar. *Du-e a slovo*. Praha: Melantrich, 1929.
- HAYLEY, William. *The Life of Milton, In Three Parts (1796)*. Whitefish: Kessinger Publishing, 2010. ISBN 978-1162033778.
- HRABÁK, Josef. *Nad Jungmannovým p ekladem Miltonova Ztraceného ráje*, in: List Svazu moravských spisovatel 2, 1947ô 8.
- HRABÁK, Josef. *Studie o eském ver-í*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959.
- HRALA, Milan (ed.). *Kapitoly z d jin eského p ekladu*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 8024603861.
- CHALUPNÝ, Emanuel. *Josef Jungmann*, in: Zlatoroh, . 8-9, 1911.
- CHALUPNÝ, Emanuel. *Jungmann v p eklad Ztraceného ráje*, in: List: m sí ník sdružení moravských spisovatel , ro . 2, . 1-10, s. 387 ó 393, 1947-48.
- CHALUPNÝ, Emanuel. *Studie o Otokaru B ezinovi a jiných zjevech eského um ní a filozofie*. Praha, 1912.
- JUNGMANN, Josef. *Josefa Jungmanna Historie literatury eské, aneb saustawný p ehled spis eských s krátkau historií národu, oswícení a jazyka*. Praha: eské museum, 1848.
- JUNGMANN, Josef. *Polákova Vzne-enost p írody*, in: Krok, ro . 1, 1821.
- JUNGMANN, Josef. *Dopisy Antonínu Markovi*, in: CM, ro . 55, 1881.
- LEVÝ, Ji í. *Um ní p ekladu*. Praha: Panorama, 1983.
- LEVÝ, Ji í. *eské teorie p ekladu*. Praha: Ivo fielezný, 1996.
- MACURA, Vladimír. *Znamení rodu*. Jino any: H&H, 1995. ISBN 978-8085787740.
- MALÝ, Jakub. *P ehled literární inností ech od r. 1848 afl do nyn j-í doby*, in: asopis eského musea, ro . 26, Praha, 1852, sv. 3, s. 81ô 108; sv. 4, s. 1ô 27.
- MATHESIUS, Vilém. *D jiny anglické literatury od pol. 15. století do pol. 18. století*. Praha: SPF, 1933.
- MATHESIUS, Vilém. *e-tina a obecný jazykozpyt*. Praha: Melantrich, 1947.
- PETRMANN, Ji í. *echo e nost*. Bratislava, 1783.

PUCHMAJER, Antonín Jaroslav. *Antonína Jaroslava Puchmajera Sebrané básně*. Praha, 1881.

RALEIGH, Walter Alexander. *Milton*. Londýn, 1915.

SZYJKOWSKI, Marjan. *Polská ústava v českém národním obrození*. Praha: Slovanský ústav, 1931.

TRNKA PANÍK, Karel. *Poznámky k Jungmannovu předkladu Ztraceného ráje*, in: časopis Matice moravské, 1925, s. 260 a 280.

VLČEK, Jaroslav. *Dějiny české literatury II*. Praha, 1951.

VODIČKA, Felix. *České obrození jako problém literární*, in: Slovo a slovesnost 10, 1948, číslo 1, s. 30-42.

VODIČKA, Felix. *Dějiny české literatury*. Praha: ČSAV, 1960.

ZELENÝ, Václav. *Život Josefa Jungmanna*. Praha: 1881.

8.3 Internetové zdroje

www.gutenberg.org

www.wikipedia.org

www.iliteratura.cz

<http://prirucka.ujc.cas.cz/>